

PLANT-WIJZER

PLANTADVIES VOOR
BOMEN EN STRUIKEN IN DE
PROVINCIE LIMBURG

INLEIDING	PAG 2
HET ONTSTAAN VAN HET 'PLANT VAN HIER' LABEL	3
WAAROM KIEZEN VOOR PLANTEN VAN HIER	4
HOE WERD DIT PLANTADVIES OPGESTELD?	6
WAAR MOET JE OP LETTEN BIJ DE SOORTKEUZE?	6
WELKE HAAG OF HOUTKANT PLANT JE BEST?	6
ENKEL KIEZEN VOOR PLANTEN VAN HIER?	6
WAAR VIND JE MEER PRAKTISCHE INFORMATIE?	7
NOG MEER WETEN - BOEKENTIPS	7
EN DAN NU ... DE SOORTEN!	8
SOORTENLIJST	10
BIBLIOGRAFIE	52
CONTACTGEGEVENS	53

INLEIDING

Weet je niet welke soorten je in jouw streek best aanplant? Laat je dan adviseren door de Plant-Wijzer. Naast de nodige tekst en uitleg worden de meest voorkomende inheemse bomen en struiken in deze brochure onder de loep genomen. Zo vind je snel de soort(-en) die perfect zijn voor jouw aanplanting. Zeker in landbouwgebieden, natuurgebieden en bossen is het belangrijk om inheemse soorten aan te planten. Want de inheemse vogels, insecten, zoogdieren, ... zijn dol op deze bomen en struiken. Door deze soorten aan te planten help je dus de biodiversiteit. Voor steden en gemeenten kan deze brochure een handleiding en inspiratiebron zijn. Ook als je gewoonweg meer leven in je eigen tuin wil, kies je best voor de planten in deze brochure.

In deze brochure wordt niet enkel gesproken over inheemse bomen en struiken. We wijden ook uit over autochtone planten die we Plant van Hier noemen. Nog meer informatie over Planten van Hier en waar ze te koop zijn vind je op de website www.plantvanhier.be.

Een aantal begrippen verklaard

Na de laatste ijstijd hebben heel wat boom- en struiksoorten zich spontaan in onze streken gevestigd. Alleen de planten die zich het best aanpasten aan de lokale groeiomstandigheden overleefden. De nakomelingen van deze bomen en struiken noemen we **autochtoon of Plant van Hier**.

Inheemse soort is een ruimer begrip: zomereik is inheems in Vlaanderen, maar niet alle zomereiken zijn Plant van Hier. Er worden veel zomereiken afkomstig van de Balkan in Vlaanderen aangeplant. Deze eiken behoren wel tot een inheemse soort, maar zijn niet Plant van Hier.

Daarnaast spreken we nog over **streekeigen bomen en struiken**. Deze zijn typisch voor een streek, maar kunnen zowel inheems als uitheems zijn. De tamme kastanje is bijvoorbeeld goed ingeburgerd in de Kempen, maar is niet inheems en is ook geen Plant van Hier.

Deze knoteik in Beverst wordt geschat op 400 jaar en is een echte Plant van Hier.

HET ONTSTAAN VAN HET 'PLANT VAN HIER' LABEL

Van 1997 tot 2008 werd door ervaren botanici een inventaris uitgevoerd om te onderzoeken waar in Vlaanderen er nog autochtone bomen en struiken voorkomen. In deze inventaris werden meer dan 5000 autochtone locaties beschreven. Uit deze 5000 locaties werden slechts 61 locaties erkend als oogstlocatie om zaden van te verzamelen. Om als oogstlocatie erkend te worden gelden een aantal strikte voorwaarden zoals bijvoorbeeld dat de oogstlocaties een hoog aantal zaaddragende exemplaren van een bepaalde soort moet bevatten, dat er in de omgeving geen niet-autochtone planten aanwezig zijn van die soort en dat de eigenaars van de locatie toestemming moeten geven voor een officiële erkenning als oogstlocatie voor autochtoon plantmateriaal. En daarom zijn er in Vlaanderen slechts een 87 erkende oogstlocaties.

Om toch meer zaad- en plantgoed van deze autochtone bomen en struiken op de markt te kunnen brengen, werden zaadboomgaarden aangelegd. Dit lijkt op beetje op fruitboomgaarden, maar in plaats van fruitbomen worden autochtone bomen en struiken geplant die opgekweekt zijn uit autochtone zaden. Ze worden netjes op rijtjes geplant zodat het oogsten van zaden en bessen makkelijk kan gebeuren. Het nadeel is dat deze zaadboomgaarden nog vrij jong zijn en nog maar weinig oogstbare zaden opleveren. Bovendien zijn er in Vlaanderen ook maar 92 erkende zaadboomgaarden.

Om aan de stijgende vraag naar autochtoon plantgoed tegemoet te komen, werkten de drie Limburgse Regionale Landschappen een project uit met als doel iedereen de kans te geven om autochtoon plantgoed te kopen en aan te planten. In Limburg werden de autochtone locaties opnieuw geïnventariseerd en onderzocht of er zaden en bessen geogst konden worden. Verwaarloosde locaties werden hersteld en aan eigenaars werd toestemming gevraagd om bessen en zaden te mogen oogsten met als doel opkweek van nieuwe planten die opnieuw in het landschap aangeplant konden worden. Met behulp van sociale economie werd een oogstteam opgericht die verspreid over heel Limburg zaden en bessen ging oogsten. Het plantgoed dat hieruit ontstond, dus zowel van erkende als van niet officieel erkende locaties, kreeg het label als Plant van Hier. Er werd een reglement en controlesysteem rond dit label uitgewerkt.

Het Agentschap voor Natuur en Bos heeft het label overgenomen en is momenteel beheerder van het label sinds oktober 2019.

WAAROM KIEZEN VOOR PLANTEN VAN HIER?

Genetische diversiteit

Na de laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, hebben bomen en struiken er eeuwen over gedaan om zich in Vlaanderen te vestigen. Gedurende deze periode hadden ze ruim de tijd om zich aan te passen aan de lokale bodem- en klimaatcondities. Deze aanpassingen werden telkens doorgegeven aan de nakomelingen en dat vormt meteen ook de grootste kracht van deze planten. Vaak zijn ze beter bestand tegen uitzonderlijke vorstperiodes en hebben vermoedelijk grotere overlevingskansen dan niet-autochtone bomen. Uit een onderzoek in Groot-Brittannië bleken de lokale autochtone planten van meidoorn bijvoorbeeld niet alleen beter gewapend te zijn tegen vroege vorsten, ze waren ook minder gevoelig voor meeldauwinfecties. Deze aanpassingen zitten ingebouwd in het genetisch materiaal van de planten.

Binnen het genetisch materiaal van alle autochtone bomen en struiken van een bepaalde soort zijn er nog steeds kleine verschillen. Die zorgen voor 'genetische diversiteit'. Dankzij deze kleine verschillen zijn autochtone planten in staat om zich aan te passen aan veranderende groeiomstandigheden, al gebeuren deze aanpassingen niet zo snel. Nu zou je kunnen denken dat de aanwezigheid van niet-autochtone bomen en struiken dan toch positief is, want zij zijn toch aangepast aan andere omstandigheden?! Zorgt de bestuiving van een autochtone boom door een niet-autochtone dan niet gewoon voor een combinatie van alle eigenschappen? Jammer genoeg is genetische diversiteit geen simpele optelsom: als autochtone bomen kruisen met niet-autochtone, kan het gebeuren dat de nakomelingen de aanpassingen aan onze lokale omstandigheden weer kwijt geraken. Hoe meer autochtone bomen er zijn, hoe meer kans dat zij onderling kruisen en hoe meer kans er dus is op het behoud van deze aanpassingen. Maar ook voor de lokale dieren zijn autochtone bomen belangrijk, want ze hebben zich aan deze planten aangepast. Zo komen koolmeesjongen uit het ei wanneer de rupsen van de kleine wintervlinder van de nieuwe blaadjes van de zomereik beginnen te smullen. Wanneer deze blaadjes later uitlopen dan gewoonlijk, blijven de koolmeesjongen op hun honger zitten, want er zijn nog geen rupsen te bespeuren.

... en nog meer voordelen

Nog een reden om voor **PLANTEN VAN HIER** te kiezen is de milieuvriendelijke productie. De CO₂-uitstoot die de oogst, de opkweek en de verdeling in Vlaanderen met zich meebrengt is minimaal. Zeker als je dit vergelijkt met plantmateriaal dat afkomstig is van bijvoorbeeld Italië. De ecologische voetafdruk van het plantgoed is dus een stuk kleiner! En aangezien de gehele productie- en verdelingsketen zich in Vlaanderen bevindt, wordt ook nog eens de lokale economie gestimuleerd.

PLANTEN VAN HIER bepalen mee de unieke identiteit van je streek. Beeld je even een landschap in zonder die mooie meidoornhaag of majestueuze zomereik... Je mist iets, niet? De moederplanten waarop de zaden voor **PLANTEN VAN HIER** geoogst worden zijn cultuurhistorisch van groot belang. Daarnaast zijn er ook heel wat niet-autochtone bomen en struiken die omwille van cultuurhistorische redenen ooit in onze streken werden aangeplant en er nu ook echt thuis horen. Maar daar hebben we het straks nog over.

PLANTEN VAN HIER kan je aanplanten in een haag, houtkant of bosje. Na een bepaalde tijd kan je het hout ervan ook oogsten voor brandhout. Ze leveren dan goedkope, ecologische en duurzame energie.

Redenen genoeg dus om te kiezen voor **PLANTEN VAN HIER**

Hout als energiebron

De stookwaarde van hout is de warmte die je voelt bij verbranding van het hout. Dit wordt bepaald door zowel de houtsoort en als de vochtigheid van het hout. Hoe droger het hout, hoe hoger de stookwaarde. De meeste houtsoorten moeten twee jaar drogen voordat ze luchtdroog zijn. Wanneer je aanplant met als doel het hout ervan te oogsten voor brandhout, hou je best ook rekening met de groeisnelheid van de soort. Zo groeien eik en beuk trager dan bijvoorbeeld berk, els of wilg. Om eik te gebruiken als brandhout moet je dus wel enkele jaren meer geduld hebben dan bij snelgroeiende soorten.

Hoogste stookwaarde	haagbeuk beuk, eik, es zoete kers, veldesdoorn berk
Laagste stookwaarde	linde, wilg zwarte els

HOE WERD DIT PLANTADVIES OPGESTELD?

De ecologische groeicondities zijn niet overal in Vlaanderen hetzelfde. Afhankelijk van de bodemsoort, het vochtgehalte en het klimaat groeien bepaalde bomen en struiken beter of minder goed in een bepaalde regio. Op basis van de informatie uit de inventaris van autochtone bomen en struiken, de ervaringen van de regionale landschappen en de expertise van Kristine Vander Mijsbrugge (gedetacheerde van het Agentschap voor Natuur en Bos bij het Instituut voor Natuur en Bosonderzoek) werd deze Plant-Wijzer opgesteld.

Het plantadvies werd opgesteld aan de hand van de biologische en ecologische kwaliteiten van de bomen en struiken. Straat- en laanbomen stellen wat meer specifieke eisen naar veiligheid, onderhoud, uitzicht van de boom, ... Deze zijn in dit advies is niet opgenomen. Ook soorten waarvan er in Limburg slechts heel weinig autochtone exemplaren overblijven of die van nature zeldzaam zijn zoals bijvoorbeeld mispel, wilde gagel of wilde appel, werden niet in dit advies opgenomen.

Naast de zeldzame soorten zijn er ook soorten die in het verleden vaak werden aangeplant. Zo werden er speciale kruisingen van wilg aangeplant langs de oevers van rivieren voor de mandenmakers. Ook de Hollandse linde, een kruising tussen de winterlinde en zomerlinde, werd in sommige gemeenten maar al te graag aangeplant. Denk je erover om een oude traditie in ere te herstellen en wil je hiervoor graag aanplantingen uitvoeren? Neem dan contact op met je regionaal landschap.

WAAR MOET JE OP LETTEN BIJ DE SOORTKEUZE?

Bij de keuze van de boom- en struiksoorten hou je best rekening met de groeicondities van de plaats waar je wil planten. Belangrijk is de lichtinval en de vochtigheid van de bodem. Om je hierbij te helpen wordt bij elke soort vermeld welke lichtinval en welke bodem ze verkiezen. Verder kunnen in een bepaalde streek typische beheervormen voorkomen, zoals de knoteiken in Lummen, hagen van meidoorn in Haspengouw en grienden van wilg langs de Maas.

WELKE HAAG OF HOUTKANT PLANT JE BEST?

Hier zijn alvast enkele suggesties als je niet goed weet waar te beginnen. Houd rekening met de bodemsoort, het vochtgehalte van de bodem en de regio waar je wil aanplanten. Voor een houtkant wordt er vanuit gegaan dat je het plantgoed op 3 rijen zet in driehoeksverband met een plantafstand van 1 meter. Zo wordt de houtkant 4 meter breed. Je hebt dus 3 planten nodig per meter. Voor een haag worden er meestal 4 planten per lopende meter geteld.

Kempen

GEMENGDE HAAG

- Droge, arme grond: zomereik, ruwe berk, sporkehout, lijsterbes
- Droge, niet te arme grond: haagbeuk, hazelaar, lijsterbes, meidoorn, sporkehout

HOUTKANT

- Droge, arme grond: zomereik, ruwe berk, sporkehout, lijsterbes
- Droge, niet te arme grond: zomereik, ruwe berk, sporkehout, lijsterbes, hazelaar, haagbeuk
- Natte grond (beekvallei): zwarte els, gewone es, sporkehout, Europese vogelkers, gelderse roos

Haspengouw en Maasvallei

GEMENGDE HAAG

- Droge tot vochtige grond: meidoorn, rode kornoelje, haagbeuk, hondsroos

HOUTKANT

- Droge tot vochtige grond: veldesdoorn, haagbeuk, hazelaar, rode kornoelje, wilde kardinaalsmuts, zoete kers, sleedoorn, zomereik, hondsroos
- Natte grond (beekvallei): zwarte els, gewone es, zomereik, Europese vogelkers, rode kornoelje, gelderse roos

ENKEL KIEZEN VOOR PLANTEN VAN HIER?

De bomen en struiken die omschreven worden vind je in de meeste tuincentra of boomkwekerijen. Kies je voor **PLANTEN VAN HIER** omwille van de vele voordelen, dan kan je bij een bepaald aantal kwekers en tuincentra terecht. Je vindt ze op de website www.plantvanhier.be. Daarnaast bieden sommige natuurverenigingen ook **PLANTEN VAN HIER** aan bij hun plantverkopen.

WAAR VIND JE MEER PRAKTISCHE INFORMATIE?

Na de keuze van de soort begint het echte werk: aan welke voorwaarden moet het plantgoed voldoen, hoe pak ik een aanplanting aan, wanneer en hoe moet ik snoeien, wat doe ik bij groeiplaatsproblemen of bij ziektes? Op de website www.plantvanhier.be vind je handige plant- en beheertips.

Ook de kweker of het tuincentrum waar je het plantgoed koopt, kan vaak nuttige praktische informatie geven. Voor de juiste reglementering in verband met plantafstanden bij perceelsgrenzen of het kappen van bomen kan je terecht bij de milieudienst van je gemeente.

NOG MEER WETEN - BOEKENTIPS

Atlas wilde bomen en struiken.

Bert Maes, 2021.

Deze wilde bomen- en struikenatlas zoomt voor Nederland en België per provincie in op die landschapsgebieden en landschapselementen waar wilde bomen en struiken actueel voorkomen. Het is vooral een naslagwerk, maar ook te gebruiken als reis- en excursiegids. Het is het resultaat van meer dan dertig jaar onderzoek en veldinventarisatie. Soorten bomen en struiken werden ontdekt waarover, verrassend genoeg, niet bekend was dat ze hier voorkomen. Ook blijkt dat de wilde populaties van onze inheemse bomen en struiken tot de bedreigde flora behoort. Dit boek is het logische vervolg op het boek 'Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen' (3e druk 2013).

Bomen en struiken van hier. We verrijken ons landschap.

Henny Ketelaar, Lex Roeleveld en Louis Dolmans, 2014.

Dit boek beschrijft in woord en beeld 38 inheemse boom- en struiksoorten, hun kenmerkende landschapstype, gebruik, nut, beheer en onderhoud. Er wordt ingegaan op de speciale betekenis van deze autochtone soorten en hoe zij zich verhouden tot hun omgeving. Maar ook hun relatie met de mens, die sedert duizenden jaren kan rekenen op de spirituele, religieuze en medicinale krachten van het boom en struik. Aan het slot van dit boek zijn een tweetal inspirerende voorbeelden van landschapsverrijking opgenomen.

EN DAN NU ... DE SOORTEN!

Op de volgende pagina's volgt een bespreking van de soorten die typisch zijn voor de verschillende regio's in Limburg, zijnde Haspengouw, de Maasvallei en de Kempen. De indeling is grotendeels gebaseerd op de hoofdbodemtypes die voorkomen in de verschillende streken.

Onder de boom- of struiksoort wordt telkens de regio vermeld waar de soort kan aangeplant worden.

LEGENDE

De plant is een uitstekende **waard-, nectar-, of pollenplant** voor vlinders.

De plant is een uitstekende **waard-, nectar-, of pollenplant** voor bijen.

De plant is een **oud-bosplant**. Dit zijn planten die bijna uitsluitend voorkomen in bossen die onafgebroken bestaan sinds 1780. Ze hebben beperkte verspreidingsmogelijkheden en specifieke ecologische eisen.

Deze icoontjes geven van de verschillende delen van de bomen en struiken de **eetbaarheid** weer voor mensen. Heel wat bomen en struiken leveren lekkere ingrediënten voor de keuken!

De **jonge blaadjes** van deze soort zijn eetbaar.

De **bloesems** van deze soort zijn eetbaar.

De **vruchten** van deze soort zijn eetbaar.

De **zaden** van deze soort zijn eetbaar.

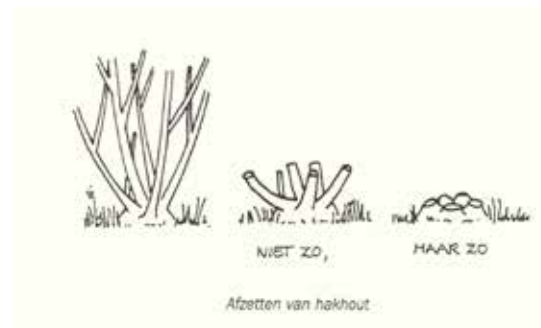

Het **sap** van deze soort is drinkbaar.

Sommige soorten lenen zich heel goed om te **leggen** als je ze in haagverband plant en je eens wat anders wil dan een gesnoeide haag.

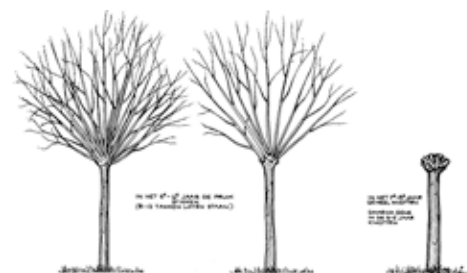
Meer info hoe je een haag kan leggen, vind je op www.goedgelegd.be

HAKHOUTBEHEER is een vorm van beheer waarbij de stam vanaf jonge leeftijd regelmatig wordt afgezet tot op de stoof op stobbe (net boven de stambasis). De omlooptijd (de tijd tussen twee knot- of hakbeurten) is soortafhankelijk: trage groeiers zoals eik om de 7 à 8 jaar, snelle groeiers als gewone es en wilg mag je om de 5 jaar afzetten. Een kortere omlooptijd is af te raden omdat je dan de plant gaat uitputten.

MIDDELHOUTBEHEER is de combinatie van een hakhoutlaag met opgaande bomen. Deze bosbedrijfsvorm was erg populair doorheen de eeuwen omdat hierin regelmatig brandhout kon gekapt worden en ook wat dik werkhout kon geoogst worden.

Een boom die op jeugdige leeftijd is afgetopt op een hoogte van gemiddeld 2 meter en waar opnieuw takken op groeien op een bolvormig gedeelte van de stam (de knot) wordt een **KNOTBOOM** genoemd. De takken worden periodiek afgezaagd.

Een net gelegde heg in Pelt in de winter van 2022

SOORTENLIJST

uitstekende waardplant of nectarplant voor vlinders	de vruchten van deze soort zijn eetbaar
uitstekende nectar- en/of pollenplant voor bijen	de zaden van deze soort zijn eetbaar
oud-bosplant	het sap van deze soort is drinkbaar
de jonge blaadjes van deze soort zijn eetbaar	deze soort is goed om te leggen
de bloesems van deze soort zijn eetbaar	

Haspengouw

- Acer campestre* – veldesdoorn of Spaanse aak
- Alnus glutinosa* – zwarte els
- Betula pendula* – ruwe berk
- Betula pubescens* – zachte berk
- Carpinus betulus* – haagbeuk
- Castanea sativa* – tamme kastanje
- Cornus mas* – gele kornoelje [aanplant enkel in hagen op kalkrijke gronden (cultuurhistorische soort)]
- Cornus sanguinea* – rode kornoelje
- Corylus avellana* – hazelaar
- Crataegus laevigata* – tweestijlige meidoorn [steeds samen met éénstijlige meidoorn aanplanten]
- Crataegus monogyna* – éénstijlige meidoorn
- Cytisus scoparius* – brem
- Euonymus europaeus* – wilde kardinaalsmuts
- Fagus sylvatica* – beuk
- Fraxinus excelsior* – gewone es
- Ilex aquifolium* – hulst
- Populus tremula* – ratelpopulier of trilpopulier
- Prunus avium* – zoete kers of boskers
- Prunus padus* – Europese vogelkers [enkel aanplanten in beekvalleien]

- Prunus spinosa* – sleedoorn
- Quercus petraea* – wintereik
- Quercus robur* – zomereik
- Rhamnus frangula* – sporkehout of vuilboom
- Rosa canina* – hondsroos
- Salix alba* – schietwilg
- Salix aurita* – geoorde wilg
- Salix caprea* – boswilg
- Salix cinerea* – grauwe wilg
- Salix fragilis* – kraakwilg
- Sambucus nigra* – gewone vlier
- Sorbus aucuparia* – wilde lijsterbes
- Tilia cordata* – winterlinde
- Tilia platyphyllos* – zomerlinde
- Ulmus glabra* – ruwe iep of bergiep
- [enkel aanplanten in hagen die regelmatig gesnoeid worden om iepenziekte te voorkomen]
- Ulmus minor* – gladde iep of veldiep
- [enkel aanplanten in hagen die regelmatig gesnoeid worden om iepenziekte te voorkomen]
- Viburnum opulus* – gelderse roos

Maasvallei

- Acer campestre* – veldesdoorn of Spaanse aak
- Alnus glutinosa* – zwarte els
- Betula pendula* – ruwe berk
- Betula pubescens* – zachte berk
- Carpinus betulus* – haagbeuk
- Castanea sativa* – tamme kastanje
- Cornus mas* – gele kornoelje [aanplant enkel in hagen (cultuurhistorische soort)]
- Cornus sanguinea* – rode kornoelje
- Corylus avellana* – hazelaar
- Crataegus laevigata* – tweestijlige meidoorn [steeds samen met éénstijlige meidoorn aanplanten]
- Crataegus monogyna* – éénstijlige meidoorn
- Cytisus scoparius* – brem

- Euonymus europaeus* – wilde kardinaalsmuts
  - Fagus sylvatica* – beuk
  - Fraxinus excelsior* – gewone es
  - Ilex aquifolium* – hulst
  - Populus tremula* – ratelpopulier of trilpopulier
  - Prunus avium* – zoete kers of boskers
  - Prunus padus* – Europese vogelkers [enkel aanplanten in beekvalleien]
  - Prunus spinosa* – sleedoorn
  - Quercus petraea* – wintereik
  - Quercus robur* – zomereik
  - Rhamnus frangula* – sporkehout of vuilboom
  - Rosa canina* – hondsroos
  - Salix alba* – schietwilg
  - Salix aurita* – geoorde wilg
  - Salix caprea* – boswilg
  - Salix cinerea* – grauwe wilg
  - Salix fragilis* – kraakwilg
  - Salix purpurea* – bittere wilg
  - Sambucus nigra* – gewone vlier
  - Sorbus aucuparia* – wilde lijsterbes
  - Tilia cordata* – winterlinde
  - Tilia platyphyllos* – zomerlinde
  - Ulmus glabra* – ruwe iep of bergiep
- [enkel aanplanten in hagen die regelmatig gesnoeid worden om iepenziekte te voorkomen]
- Ulmus minor* – gladde iep of veldiep
- [enkel aanplanten in hagen die regelmatig gesnoeid worden om iepenziekte te voorkomen]
- Viburnum opulus* – gelderse roos

Kempen

- Alnus glutinosa* – zwarte els
  - Betula pendula* – ruwe berk
  - Betula pubescens* – zachte berk
  - Castanea sativa* – tamme kastanje
  - Carpinus betulus* – haagbeuk [zeldzame soort voor de Kempen. Groeit enkel op voedselrijke bodems]
  - Corylus avellana* – hazelaar
  - Crataegus monogyna* – éénstijlige meidoorn
  - Cytisus scoparius* – brem
  - Fagus sylvatica* – beuk [zeldzame soort voor de Kempen. Groeit enkel op voedselrijke bodems]
  - Fraxinus excelsior* – gewone es [gedijt niet op arme zandgronden]
  - Ilex aquifolium* – hulst
  - Pinus sylvestris* – grove den
  - Populus tremula* – ratelpopulier of trilpopulier
  - Prunus padus* – Europese vogelkers [enkel aanplanten in beekvalleien]
  - Prunus spinosa* – sleedoorn [zeldzame soort voor kempen. Groeit enkel op voedselrijke bodems]
  - Quercus petraea* – wintereik
- [bij aanplant zeker autochtoon plantsoen gebruiken omwille van autochtone populaties in de Kempen]
- Quercus robur* – zomereik
- [bij aanplant zeker autochtoon plantsoen gebruiken omwille van autochtone populaties in de Kempen]
- Rhamnus frangula* – sporkehout of vuilboom
  - Rosa canina* – hondsroos
  - Salix alba* – schietwilg [groeit niet op arme, droge zandgronden]
  - Salix aurita* – geoorde wilg
  - Salix caprea* – boswilg
  - Salix cinerea* – grauwe wilg
  - Salix fragilis* – kraakwilg [groeit niet op arme, droge zandgronden]
  - Sambucus nigra* – gewone vlier
  - Sorbus aucuparia* – wilde lijsterbes
  - Tilia cordata* – winterlinde [gedijt niet op arme, droge zandgronden]
  - Tilia platyphyllos* – zomerlinde [gedijt niet op arme, droge zandgronden]
  - Ulmus minor* – gladde iep of veldiep
- [enkel aanplanten in hagen die regelmatig gesnoeid worden om iepenziekte te voorkomen]
- Viburnum opulus* – gelderse roos

Acer campestre – veldesdoorn of Spaanse aak

Haspengouw en Maasvallei

Halfschaduwplant

Veldesdoorn groeit op kalk- en leemhoudende matig vochtige grond. Hoe kalkrijker de grond, des te meer schaduw deze soort verdraagt. Ze houdt vooral van wat opener en lichtrijker bos met een goede natuurlijke drainage. Spaanse aak komt ook in bosranden, houtkanten en hagen voor. Ze groeit het best bij een hakhout- of middelhoutbeheer.

HABITUS

3 tot 6 meter hoge struik; soms boom tot 25 meter die langzaam groeit en twee tot drie eeuwen oud kan worden. Koepelvormige kruin, bochtige stam en takken waarvan de uiteinden eerst buigen, daarna omhoog groeien.

BLAD

Tegenoverstaand; 3–5 lobbig, 4–7 cm lang lichtgroen; stompe bladslippen en scherpe insnijdingen; onderzijde behaard; bladsteel bevat melksap. Herfstkleur: geel.

BLOEIWIJZE

Mei-juni; bloemen in trossen (10 bloemen), geelachtig groen; kort na of gelijk met de bladeren.

VRUCHTEN

Vleugels bijna in elkaars verlengde (ongeveer 180°); fijn behaard.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Geen last van schorsbrand; goede soort voor hakhoutbeheer dankzij zijn stoefopslag; resistent tegen luchtvervuiling; verdraagt geen zout, zink, zware metalen.

CULTUURHISTORIE

Gebruik in hagen en houtkanten en als knotboom; hout op de knot werd gebruikt als stelen voor gereedschap en als brandhout (uitstekende kwaliteit); traditioneel gebruik als hoenderstok: de schors van de gebruikte tak valt niet af, zodat de vogels warme poten en een goede houvast hebben, en bijgevolg niet van de stok glijden; loof werd gebruikt als veevoer in perioden van slechte oogst.

Takken van de veldesdoorn werden gebruikt als hoenderstok.

ANDERE KENMERKEN

Verdraagt goed snoei en is daardoor ook geschikt voor hagen; goede bodemverplegende soort voor onder- en nevenetage in bossen.

Alnus glutinosa – zwarte els

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Lichtminnend, maar schaduwverdragend

Zwarte els verkiest humusrijke, licht kalkrijke kleibodems maar groeit behoorlijk op humusrijke leem- en zandbodems. Voor een goede groei is steeds een minimum hoeveelheid kalk nodig en een vochtig microklimaat. De soort wortelt door de grondwatertafel heen zodat er ook bij een hoge waterstand een goede verankering is. De zwarte els groeit uitstekend op natte, voedselrijke gronden (valleien en moerassen). In verzurende omstandigheden met stagnerend water kan de groei echter teruglopen. De soort is een uitgesproken stikstoffixerder door de wortelbacteriën. Daardoor kan hij ook op arme gronden overleven en voorziet hij nabij groeiende planten van stikstof.

HABITUS

10–25 meter hoog; als meerstammig hakhout of opgaande boom, soms struikvormig; breed-kegelvormige tot ovale kroon en afstaande betakking; rechte stam; kan ook als knotboom worden beheerd.

BLAD

Verspreid; omgekeerd eivormig tot vrij rond met stompe of uitgerande top; dubbel gezaagde bladrand; bladvoet wigvormig; grootste bladbreedte in of net boven het midden; bovenzijde glanzend donkergroen, onderaan lichtgroen, met beharing in de oksels van de nerven, verder kaal; in het voorjaar zijn de bladeren enigszins kleverig; de bladeren vallen in de herfst groen af; bladsteel met stippels.

BLOEIWIJZE

Bloeit voor het verschijnen van het blad: februari–maart
Mannelijke bloeiwijze: neerhangende donkergele katjes, in trossen; eindstandig.
Vrouwelijke bloeiwijze: kleine rechtopstaande, donkerrode trossen.

VRUCHTEN

Zeer kleine, dubbel gevleugelde nootvruchtjes in elzenpropfen die heel lang aan de boom blijven zitten.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Vorstbestendig, goed bestand tegen wind; weinig gevoelig voor strooizout.

CULTUURHISTORIE

Als hakhout beheerd in hagen, houtkanten en bossen met een omlooptijd van gemiddeld 9 jaar; hout werd gebruikt als brandhout of in houtskool omgezet; ook als knotboom; gebruikt in de wanden van waterputten en als funderingspalen voor gebouwen in natte gebieden; het zagemeel van zwarte els werd ook gebruikt voor het roken van vlees en vis.

ANDERE KENMERKEN

Bruikbaar voor windsingels en verzorgende nevenboomsoort; zeer geschikt als natuurlijke oeverversteving van waterlopen en vijvers.

Betula pendula – ruwe berk

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Lichtminnend-zeer lichtminnend

Ruwe berk kan op zeer arme, droge zandgronden in leven blijven, maar voor een goede ontwikkeling zijn betere bodemomstandigheden noodzakelijk, zoals een goed gedraineerde leembodem. De bodem moet in ieder geval open en los zijn. Voor de rest groeit de soort op vrijwel alle bodems. Het zijn echte snelgroeiende pioniers.

HABITUS

20-25 meter hoog, met vele dunne, sierlijk afhangende takken; open kroon.

BLAD

Verspreid; eivormig tot ruitvormig; bladrand dubbel gezaagd; top toegespitst; voet wigvormig, soms recht; kaal, soms met haarbundels in de nerfoksels; bladmoes tussen de nerven is bezet met veel klieren; bovenzijde groen, onderzijde lichtgroen, herfstkleur is geel; bladsteel vrij lang en dun, bovenzijde ruw door harsachtige knobbelletjes en sterk rood aangelopen.

BLOEIWIJZE

Met de bladontluiking: maart–april.
Mannelijke bloeiwijze: hangende gele katjes; ongesteeld; op uiteinde van twijg.
Vrouwelijke bloeiwijze: rechtopstaande katjes, op een vertakte steel; geelgroen tot roodbruin in bladoksel verscholen, aan de voet van de mannelijke bloeiwijze.

VRUCHTEN

In dikke cilindrische katjes, eerst groen, daarna bruin; bij rijpheid uiteenvallend in de schutblaadjes en de dubbel gevleugelde nootjes; vleugels breed in verhouding tot de vruchtbreedte.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Vorstbestendig; vrij windgevoelig, zeker op nattere gronden; gevoelig voor sneeuw en ijzel; enigszins gevoelig voor strooizout.

CULTUURHISTORIE

Van berkentwijgen werden bezems gemaakt.

Gebruik in gemengde hagen; berkentwijgen werden gebruikt om bezems mee te maken; ook als bindwerk voor strooien daken; het hout werd ook door klompenmakers gebruikt; tot een flink eind in de 20ste eeuw was de berkenroede in de handen van de schoolmeester in vrijwel alle scholen nog een geducht middel om ontzag af te dwingen.

ANDERE KENMERKEN

Goed verteerbaar strooisel; uitstekend brandhout; in voorjaar sterk opstijgende sapstroom, verwondingen kunnen leiden tot bloeden van de boom; stuifmeel veroorzaakt vaak allergische reacties.

Betula pubescens – zachte berk

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Zeer lichtminnend

Zachte berk heeft een voorkeur voor vochtige, veenachtige en moerassige gronden, maar kan ook groeien op weinig vruchtbare en op kalkhoudende bodems. Wisselende vochtcondities en hoge waterstanden in de winter worden goed verdragen. Voor een ideale groei verkiest zachte berk een zonnige standplaats met een goed gedraineerde, lichte leembodem.

HABITUS

Tot 20m hoog; takken min of meer afstaand of enigszins opgericht.

BLAD

Eirond tot ruitvormig; spits; enkel- of dubbelgezaagd; afgeronde voet; beide zijden behaard, later vaak verkald, maar nog steeds met haarbundels in bladoksel; bladsteel donzig behaard; herfstkleur geel; laat uitlopend (half april).

BLOEIWIJZE

Met de bladontluiking: april–mei.
Mannelijke bloeiwijze: hangende katjes.
Vrouwelijke bloeiwijze: rechtopstaande katjes, kleiner dan de mannelijke bloeiwijze.

VRUCHTEN

In dikke cilindrische katjes, eerst groen, daarna bruin; bij rijpheid uiteenvallend in de schutblaadjes en de dubbel gevleugelde nootjes; vrucht-vleugels ongeveer even breed als het nootje.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Verdraagt geen droogte; vrij gevoelig voor wind, sneeuw en ijzel.

CULTUURHISTORIE

Gebruik in gemengde hagen; berkentwijgen werden gebruikt om bezems mee te maken; ook als bindwerk voor strooien daken; het hout werd ook door klompenmakers gebruikt; tot een flink eind in de 20ste eeuw was de berkenroede in de handen van de schoolmeester in vrijwel alle scholen nog een geducht middel om ontzag af te dwingen.

ANDERE KENMERKEN

Goed verteerbaar strooisel; uitstekend brandhout; in voorjaar sterk opstijgende sapstroom, verwondingen kunnen leiden tot bloeden van de boom; stuifmeel veroorzaakt vaak allergische reacties.

Carpinus betulus – haagbeuk

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Halfschaduw/licht

Haagbeuk prefereert een voedselrijke lemige en vochtige bodem, maar neemt met minder rijke gronden genoegen als die niet te zuur of te vochtig zijn. De soort stelt hoge eisen aan het vochtleverende vermogen van de bodem en is zeer gevoelig voor hoge en stagnerende grondwaterstanden. Hij groeit niet op arme, droge zandgronden. Het is geen typische plant voor de Kempen, maar wordt wel vaak in tuinen aangeplant.

HABITUS

Tot 25 meter hoog; dicht vertakte, eivormige tot ronde kroon; meestal korte stam met draaigroei en een onregelmatige stamdoorsnede; komt vaak voor met meerdere stammen of als struik; kan ook voorkomen als knotboom.

BLAD

Verspreid; eivormig-elliptisch; dubbel gezaagde bladrand; top toegespitst; voet afgerond tot zwak hartvormig; bladmoes staat enigszins bol tussen de nerven; onderzijde op de hoofdnerf en in de nerfoksels behaard; herfstkleur geel.

BLOEIWIJZE

Na het uitlopen van de bladeren: april -mei. Mannelijke bloeiwijze: dikke, hangende, katjes aan loten van het vorige jaar; vrij talrijk. Vrouwelijke bloeiwijze: katjes op het uiteinde van nieuwe scheuten; vrij opvallend; met driedelig schutblad.

VRUCHTEN

Klein nootje aan de voet van een drielobbig schutblad waarvan de middelste lob langer is dan de zijlobben; in trossen.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

De soort is gevoelig voor zouten; soms last van schorsbrand; weerstaat goed aan lentevorsten, insectenaantastingen en ziekten (voornamelijk op latere leeftijd).

CULTUURHISTORIE

Als hakhout beheerd in hagen, houtkanten, holle wegen en bossen; als knotboom vaak langs perceelsgrenzen en bosranden; ook als windscherm langs de moestuin; het loof werd gebruikt als veevoeder; in parken en tuinen van de 18de en 19de eeuw vind je haagbeuk terug in lovergangen en palissades die als het ware groene tunnels vormen; bij uitstek een houtsoort voor specifieke technische toepassingen en voor de gereedschapsindustrie: landbouwwerktuigen, wagenonderdelen, tandwielen van molens, katrollen, schietspoelen en slagershokblokken; haagbeuk geeft ook een zeer goede houtskool.

ANDERE KENMERKEN

Door zijn groot uitstoelings- en herstellingsvermogen geschikt voor hakhoutbeheer; verrot snel in het midden van de stam en aan wonden; omwille van zijn sterke vertakking, verdraagzaamheid voor het snoeien en de verdorpe bladeren die in de winter aan de boom blijven hangen is de soort uitermate geschikt voor hagen; levert goed verteerbaar bladafval; uitstekend brandhout.

Castanea sativa – tamme kastanje

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Halfschaduw

De tamme kastanje is niet oorspronkelijk inheems in Vlaanderen. Waarschijnlijk werd de tamme kastanje al in de Gallo-Romeinse periode ingevoerd omwille van de smakelijke vruchten. Hij groeit goed op zure, zandige tot lemige, eerder voedselrijke, vochthoudende grond. Het is een warmteminnende soort.

HABITUS

20 tot 30 meter hoge boom met een grillige kroon van gemiddeld 15 meter breed, maar die kan uitgroeien tot 30 meter breed.

BLAD

Verspreide bladstand, langwerpig tot lancetvormig, 3 tot 6 cm breed en 10 tot 20 cm lang. De top is spits, de voet wigvormig of afgerond, scherp en enkelvoudig getande rand. De bovenzijde is donkergroen en glanzend, onderzijde lichtgroen. Veernervig, de zijnerf lopen duidelijk evenwijdig. De bladsteel is kort. Trage bladvertering.

BLOEIWIJZE

Bloei in juni-juli, in het begin van de zomer als hij al volledig in blad staat. Okselstandige, 10 tot 20 cm lange katjes, witachtig-geel, rechtopstaand, in bundels bij elkaar, overwegend bezet met mannelijke bloemen, alleen onderaan bevinden zich 1 tot 3 vrouwelijke bloemen. Eenhuizig. Bestuiving gebeurt vooral door insecten.

KNOPPEN

De knoppen zijn eivormig met twee knopschubben en fijn behaard. Op de twijgdoorsnede is het merg kantig in omtrek.

TWIJGEN

De twijgen zijn roodbruin, stevig.

SCHORS

Grijsbruin en vrij dun met donkere, verticale barsten. Vaak een draaigroei in de stam.

WORTELS

Diep en breed wortelend.

GEVOELIGHEID/TOLERANTIE

Gevoeligheid voor verdichting, verdraagt geen verharding. Vermoedelijk gevoelig voor zout in de wortelzone en spatzout tegen de stam.

VRUCHTEN

Twee tot drie noten in een stekelig omhulsel (bolster), rijp in oktober, eetbaar. Vroeger werden de vruchten in het Middellands Zeegebied gebruikt als basisvoedsel.

CULTUURHISTORIE

De tamme kastanje is zeer belangrijke houtleverancier, vooral van gebruikshout (palen, hekwerk, ...). Het hout is duurzaam met eigenschappen die gelijkaardig zijn aan eik, maar minder splijtvast. Het hout werd ook gebruikt om wijnstokken te ondersteunen en wijnvaten van te maken.

ANDERE KENMERKEN

Verdraagt goed snoei, zeer goede regeneratie, probleemloos te gebruiken als hakhout of vormboom. De levensduur is lang. Tamme kastanjes hebben een levensverwachting van 200 tot 500 jaar.

Cornus mas – gele kornoelje

Haspengouw en Maasvallei

Halfschaduw/licht

Gele kornoelje heeft een voorkeur voor een kalkrijke bodem maar neemt met minder rijke gronden genoeg als die niet te zuur of te vochtig zijn. Je vindt hem in loofbossen, bosranden en in oude heggen en tuinen van pastorieën, kloosters en oude boerderijen.

HABITUS

Kan uitgroeien tot circa 7,50m hoge boom, maar blijft meestal struikachtig door omlaag gebogen takken.

BLAD

Tegenoverstaande, spitse bladeren met aan elke kant van de hoofdnerf 3-5 voorwaarts gerichte nerven. Witte haarbundels in de oksels van de zijnerven.

BLOEIWIJZE

Bloemen in tegenoverstaande, schermvormige trossen, die vóór de bladeren in februari of maart verschijnen.

VRUCHTEN

Hangende steenvrucht is omgekeerd eivormig en kersrood. Rijp in augustus.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Zeer gevoelig voor hoge en stagnerende grondwaterstanden.

CULTUURHISTORIE

Vroeger werd gele kornoelje regelmatig aangeplant op erven en in boomgaarden omwille van de vruchten waar gelei van gemaakt werd. De soort werd gebruikt om ruitvormig gevlochten hagen mee aan te leggen.

Gevlochten hagen van gele kornoelje vind je nu nog terug in Haspengouw.

Cornus sanguinea – rode kornoelje

Haspengouw en Maasvallei

Verdraagt schaduw

Rode kornoelje komt zowel op droge als vochtige bodems voor, maar vereist lemige en voedselrijke gronden en een warm microklimaat. Hij verdraagt geen zure gronden. Hij kan aangeplant worden langs bosranden, in open struikgewas, in licht loofbos en ook in beekdalen op de betere bodems.

HABITUS

Struik of boom tot 5 meter hoog.

BLAD

Kruisgewijs tegenoverstaand; gaafrandig, eivormig tot elliptisch met korte spitse top; zijnerven beginnen aan beide zijden van de hoofdnerf op gelijke hoogte en lopen min of meer parallel; spitse top; beide zijden behaard; herfstkleur roodbruin.

BLOEIWIJZE

Na de bladontluiking: juni.
Witte, kleine bloemen in eindstandige tuilen.

VRUCHTEN

Blauwzwarte, besachtige steenvruchten; niet eetbaar.

CULTUURHISTORIE

Rode kornoelje kwam spontaan voor in hagen en de afgevallen herfstbladeren werden tot in de negentiende eeuw gebruikt als meststof voor de akkers; in de buurt van molens werd de soort vaker aangetroffen; het hout werd gebruikt voor kleine molenonderdelen.

Hout van de rode kornoelje werd gebruikt voor kleine molenonderdelen.

ANDERE KENMERKEN

Door het vormen van worteluitlopers is deze soort geschikt voor het vastleggen van grond op sterk hellende terreinen.

Corylus avellana – hazelaar

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Lichtminnend/verdraagt redelijk schaduw

Hazelaar verkiest een vochthoudende, luchtige, kalkhoudende zandleem- en leembodem, maar groeit op de meeste gronden. Op zeer rijke, zware gronden en zeer arme gronden is de groei eerder slecht. Hij wordt voornamelijk aangetroffen langs bosranden en lichtrijke boswegen, maar ook in bredere houtkanten, in oude hagen, langs oeverswallen en zelfs op dijken van beken en rivieren.

HABITUS

Grote en breed uitstotelende struik; tot 6 meter hoog; zelden een kleine boom.

BLAD

Verspreid; enkelvoudig; dubbelgezaagde bladrand; bijna rond tot omgekeerd eirond; korte toegespitst; hartvormige voet; beide zijden behaard; klierharen op de onderzijde (vooral langs de nerven) en bladsteel.

BLOEIWIJZE

Lang voor de bladeren: januari–maart.

Mannelijke bloeiwijze: hangende katjes; gegroepeerd op een gemeenschappelijk steeltje in de bladoksels; reeds voor de winter gevormd.

Vrouwelijke bloeiwijze: verborgen in kleine, meerbladige knopjes met dieprode stempels die als een kwastje naar buiten steken; in het centrale deel van de bloeiloten.

VRUCHTEN

Bruine noot; ovaal en hardschalig; omgeven door een bekerachtig omhulsel, bestaande uit twee, diep ingesneden, schutblaadjes; eetbaar; draagt enkel vruchten op een voldoende lichtrijke standplaats.

CULTUURHISTORIE

Door de buigzaamheid van de twijgen werd en wordt hazelaar nog steeds gebruikt voor het maken van vlechtwerk-wanden; de struik is al heel lang in cultuur voor de vruchten, één van de voedzaamste die bij ons te vinden zijn.

Met de buigzame takken van de hazelaar worden nog steeds vlechtwerken gemaakt.

ANDERE KENMERKEN

Kan omwille van zijn groot herstellingsvermogen als hak-hout beheerd worden.

Crataegus laevigata – tweestijlige meidoorn

Haspengouw en Maasvallei

Halfschaduw/halflichtplant, overleeft ook in diepe schaduw

De tweestijlige meidoorn is een typische struik van lichte bossen, bosranden, houtkanten, struwelen en hagen op rijkere gronden; bij voorkeur op vochtige klei- en leembodems. De soort is een typische indicator van oude bosstandplaatsen. Bij aanplant in hagen wordt deze soort best gemengd met de éénstijlige meidoorn.

HABITUS

Struik of kleine boom tot 6 meter hoog; de stam is karakteristiek gegroefd.

BLAD

Verspreid; bladen van de korte bloeitakken 3- of 5-lobbig (minder dan 1/3 ingesneden), ruitvormig, alleen aan de top gelobd; bladrand gezaagd, behalve aan de wigvormige bladvoet; steunblaadjes met dicht opeenstaande tanden, gewoonlijk zonder klieren.

BLOEIWIJZE

Mei, bloemen wit, meestal met 2 (of 3) stijlen; ontluiken iets vroeger dan deze van de éénstijlige meidoorn; geurig.

VRUCHTEN

Bol- of eivormig, ongeveer 1 cm lang; dieprood; met 2 (of soms 3) stenen, roder en ronder dan bij éénstijlige meidoorn; de vruchten zijn zeer geliefd bij vogels.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Konijnen eten zaailingen van de tweestijlige meidoorn; verdraagt geen zout, zink, zware metalen.

CULTUURHISTORIE

Deze struik wordt samen met de éénstijlige meidoorn al eeuwenlang gebruikt om hagen en veekeringen aan te leggen.

ANDERE KENMERKEN

Omwille van zijn tolerantie voor snoei en zijn doornen vaak gebruikt voor het vormen van dichte, ondoordringbare hagen langs weilanden en erven, eveneens gebruikt voor het vastleggen van gronden en als wegbepanting. In het verleden werden veel meidoornhagen gekapt als beschermende maatregel om de verspreiding van perenvuur (of bacterievuur) tegen te gaan. Deze ziekte wordt veroorzaakt door de bacterie *Erwinia amylovora*. Onderzoek heeft echter aangetoond dat meidoorn slechts een beperkte rol speelt bij de verspreiding van perenvuur. De kans op besmetting kan teruggedrongen worden door de meidoornstruiken te snoeien vóór de bloei.

Crataegus monogyna – éénstijlige meidoorn

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Half-schaduw/licht

Eénstijlige meidoorn is weinig eisend qua bodemvruchtbaarheid en vochtbeschikbaarheid en groeit zowel op zand-, leem- als kleibodems. Ze is weinig gevoelig voor stagnerend grondwater of een hoge grondwatertafel.

HABITUS

Hoge struik of kleine boom, tot 10 meter hoog; dichtvertakt en met doornen; ronde kroon.

BLAD

Blad voor meer dan 1/3 ingesneden; gaafrandig met aan de top enkele grove tanden; bovenzijde glanzend groen, onderzijde wit behaard aan voet en okselnerf; voet wigvormig.

BLOEIWIJZE

Bloeit tegen half mei
Wit; geurig; in vertakte, eindstandige, tuilen; bloem met één stijl.

VRUCHTEN

Donkerrode schijnvrucht; bottel met op de top kelkresten; bevat één steen.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Gevoelig voor zout grondwater, strooizout, winddruk en luchtverontreiniging; tolerantie voor snoei.

CULTUURHISTORIE

Deze struik wordt al eeuwenlang gebruikt om hagen en veekeringen aan te leggen.

Meidoornhagen zijn ideaal als veekering.

ANDERE KENMERKEN

Omwille van zijn tolerantie voor snoei en zijn doornen vaak gebruikt voor het vormen van dichte, ondoordringbare hagen langs weilanden en erven, eveneens gebruikt voor het vastleggen van gronden en als wegbeplanting. In het verleden werden veel meidoornhagen gekapt als beschermende maatregel om de verspreiding van perenvuur (of bacterievuur) tegen te gaan. Deze ziekte wordt veroorzaakt door de bacterie *Erwinia amylovora*. Onderzoek heeft echter aangetoond dat meidoorn slechts een beperkte rol speelt bij de verspreiding van perenvuur. De kans op besmetting kan teruggedrongen worden door de meidoornstruiken te snoeien voor de bloei.

Cytisus scoparius – brem

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Lichtplant

Brem verkiest zure bodems en komt voor op droge, kalkarme, zand- en leemgrond. Het is een pioniersoort op zandgronden. Vaak aangetroffen in wegbermen, houtkanten, heiden, op taluds en aan bosranden.

HABITUS

Sterk vertakte tot bezemvormige struik tot ruim 3 meter hoog.

BLAD

Onderste bladeren drietallig; handvormig samengesteld; langwerpige, kleine, deelblaadjes met gawe rand en toegespitste top; behaard.

BLOEIWIJZE

Bloeit in mei-juni.
Goudgeel; vlinderbloemvormig; alleenstaand in de bladoksels.

VRUCHTEN

Zwarte peulvrucht.

CULTUURHISTORIE

Tot in het recente verleden is de brem op velerlei wijze benut als grondstof voor houtskool, bezems, stalstro, dakbedekking, als veevoer en groenbemester; de jonge groene toppen van gewone brem werden ook aan de paarden te eten gegeven als wormafdrijvend middel.

Ook de takken van brem werden gebruikt om bezems van te maken.

ANDERE KENMERKEN

Gehele plant is giftig; levert stikstof aan de bodem via stikstoffixatie; vestigt zich vaak spontaan op geschikte groeiplaatsen.

Euonymus europaeus – wilde kardinaalsmuts

Haspengouw en Maasvallei

Licht-halfschaduw

Wilde kardinaalsmuts voelt zich goed thuis in lichte humeuze, droge tot vochtige hakhoutbossen, in heggen en bosranden, hagen en struwelen.

HABITUS

Struik, tot 6 meter hoog, sterk opslagvermogen uit de stoof en ondergrondse delen.

BLAD

Tegenoverstaand; eirond, elliptisch tot langwerpig, spitse top, wigvormige voet, korte steel, met gekarteld-gezaagde rand, 3–10 cm lang, lichter groen dan de twijgen; aan de bloeiende en vrucht dragende takken 3,5–5 cm lang; tegenoverstaand; rozerode herfstkleur.

BLOEIWIJZE

Bloei mei–juni; bloemen meestal met 3–5 bijeen in de bladoksels, geelachtig groen; in het begin van de zomer volgt er vaak nog een tweede bloeiperiode; ook de struiken zelf kunnen éénslachtig of tweeslachtig zijn.

VRUCHTEN

Vierhoekige rode doosvrucht met in elk hok een door een oranje zaadrok omgeven zaad.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Door sterk regeneratievermogen (opslag) is de plant bestand tegen vraat van konijnen en stippelmotten; verdraagt geen zout, zink, zware metalen.

CULTUURHISTORIE

De niet al te dikke twijgen laten zich goed bewerken; veel weef- en spinspoelen zijn ervan gemaakt; omdat de struik zich goed laat leiden werd hij gebruikt in hagen en omheiningen rondom erven en akkers.

Dunne twijgen van kardinaalsmuts zijn ideaal voor weef- en spinspoelen.

ANDERE KENMERKEN

Uit ondergrondse stamdelen en uitlopers ontwikkelen zich vaak veel waterloten; sterk regeneratievermogen; bladeren en takken ruiken onaangenaam na kneuzing; veel gebruikt als sierstruik.

Fagus sylvatica – beuk

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Schaduw (jeugd) – halfschaduw/licht

Een goede groei en ontwikkeling wordt verkregen op een goed doorwortelbare, voedselrijke leem- of lösshoudende of enigszins klei-houdende bodem. De beuk verkiest een bodem met homogene textuur die steeds vochthoudend is. Hij verdraagt geen uitdrogende bodems en is gevoelig voor stagnerend grondwater en wisselende grondwaterstanden. In de minerale bodem dient ook steeds kalk aanwezig te zijn, samen met voldoende humus. Zeer geschikt als laan- of parkboom. Beuk wordt ook veelal aangeplant in hagen.

HABITUS

Boom tot 40 meter hoog; zwaar vertakte, brede en dichte kroon; rechte stam.

BLAD

Verspreid; eirond tot elliptisch; spitse top; bladrand ondiep gegolfd of gaafrandig en gewimperd, soms zwak getand; glimmend; voet wigvormig; bij het uitkomen donzig, later enkel behaard op de nerven.

BLOEIWIJZE

Bij het uitkomen van de bladeren: april–mei. Mannelijke bloeiwijze: met een 20-tal bijeen in hoofdjes op een slap steeltje; aan de voet van jonge scheuten. Vrouwelijke bloeiwijze: rechtopstaand; in verhoogde bloembodems waarin zich meestal twee bloempjes bevinden, met de stempels buiten het omhulsel; op het uiteinde van de jonge scheuten.

VRUCHTEN

Twee tot drie driehoekige nootjes in een vierlobbig omhulsel, bedekt met borstelvormige aanhangsels; gesteeld; eetbaar maar bij overmatige consumptie kunnen vergif-tigingsverschijnselen optreden omwille van blauwzuur.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

De soort is erg gevoelig voor strooizout, wind en luchtverontreiniging; bij aantasting door de beukenbladluis wordt honingdauw geproduceerd dat erg plakkerig is; door zijn dunne schors heeft hij vlg last van zonbrand, zodat het gevaarlijk kan zijn hem plots vrij te stellen; hij is gevoelig voor windworp en bodemverdichting wegens zijn oppervlakkig wortelstelsel.

CULTUURHISTORIE

Beukenhout werd vroeger gewaardeerd als grondstof voor houtskool; het hout is hard en splintert niet zodat het zeer geschikt is voor meubels en binnenschrijnwerk; beukenhout wordt nog steeds gebruikt voor kleine gereedschappen, keukengerei, speelgoed, ...

ANDERE KENMERKEN

De bladeren laten weinig licht door zodat er bijna geen ondergroei aanwezig is; moeilijk verteerbaar bladafval dat aanleiding geeft tot ophoping van onderteerde ruwe humus en verzuring van de bodem; veel bladeren blijven tijdens de winter aan de boom hangen en vallen pas af als de nieuwe bladeren verschijnen; niet geschikt voor buitenschrijnwerk omdat beukenhout snel aangetast wordt door schimmel; uitstekend brandhout.

Fraxinus excelsior – gewone es

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Halfschaduw (jeugd) – zeer lichtminnend

Voor een snelle en gezonde groei verkiest de es vruchtbare, diepe, lemige gronden met goede water- en luchthuishouding. Hij groeit bij voorkeur langs stromend water, langs rivieren en beken, in een diepe, open en kalkrijke bodem. In het algemeen groeit deze boomsoort slecht en kwijnt zelfs weg op slecht gedraineerde en met water verzadigde standplaatsen, evenals op zure zandgronden.

HABITUS

Boom tot 40 meter hoog; eivormige tot ronde kroon met sterk omhoog gerichte takken; doorgaande, lange stam, vaak met knobbels.

BLAD

Tegenoverstaand; oneven geveerd; samengesteld; afzonderlijke blaadjes lancetvormig tot eirond, met toegespitste top en ongesteeld; voet wigvormig; fijn gezaagde bladrand; aan onderzijde lichte beharing langs middennerf.

BLOEIWIJZE

Voor of tijdens de bladontluiting: april. Bloemen zonder kelk en kroon; grote seksuele variatie (bomen met enkel mannelijke bloemen, bomen met enkel vrouwelijke bloemen of met beide); mannelijke paarsrood, vrouwelijke bleekgroen; in ijle pluimen op de twijgen van het vorige jaar.

VRUCHTEN

Lang gevleugelde nootvrucht; blijft lang aan de boom in trossen; eerst groen, later bruingeel.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Windbestendig; ongevoelig voor zonnebrand; weinig gevoelig voor zout grondwater, strooizout en inspoelingszout; zelden windworp, kroon- of takbreuk; gevoelig voor late voorjaarsvorst, waarbij de eindscheuten bevroren en vorkvorming kan optreden; eveneens voor luchtverontreiniging en kanker (Nectria galligena); geliefd door het wild.

CULTUURHISTORIE

Essenhout is door zijn buigzaamheid zeer geschikt voor het vervaardigen van stelen voor bijlen, hamers en dergelijke; essen werden vaak geplant bij molens voor de fabricatie van tanden voor transmissieraderen in watermolen; zeer geschikt voor hakhoutbeheer: het hakken bevordert het uitlopen van de zijknoppen. Hierbij ontstaan rechte lange stammen die als schopsteel, fruitstut of bonenstaak te gebruiken zijn; deze soort werd ook voor loofvoeding vaak in kaphagen en houtkanten aangeplant want het blad wordt graag gegeten door het vee; zeer geschikt als knotboom.

ANDERE KENMERKEN

Bladafval verteert gemakkelijk en is daardoor een goede bodemverbeteraar; uitstekend brandhoutveel gebruikt als sierstruik.

Ilex aquifolium – hulst

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Verdraagt veel schaduw

Hulst is de enige inheemse wintergroene loofboom in onze streken. Hij heeft geen problemen met droge, zure en arme bodems, maar houdt niet van vochtige grond. Hulst groeit goed in bosranden, hagen en houtwallen. Hulststruwelen in bossen bieden dekking aan vele dieren en kunnen zo een waardevol alternatief zijn voor uitheemse soorten zoals rhododendron en laurierkers die wel eens om dezelfde redenen worden aangeplant.

HABITUS

Struik of kleine boom, tot 10 meter hoog; de takken hangen door tot op de grond en vormen natuurlijke afleggers.

BLAD

Wintergroen, glanzend, leerachtig, elliptisch tot eirond, 3 tot 7 cm; doornachtig getand.

BLOEIWIJZE

Kleine witte geurige bloemen in kluwens in de bladoksels, bloei in mei-juni; de hulst is tweehuizig.

VRUCHTEN

Bessen, met 4 of 5 stenen, meestal rood bij rijpheid.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Houdt niet van vochtige grond; verdraagt geen zout, zink en zware metalen; geliefd door het wild, vooral in de winter.

CULTUURHISTORIE

Hulsthagen werden vroeger vaak als weerhagen tegen dieven en vijanden aangeplant; door het stekelige karakter is zo'n haag ook geschikt om dienst te doen als veekering.

ANDERE KENMERKEN

Slecht afbrekend strooisel; onder hulst kan bijna niets groeien; vormt een prima heg en kan goed tegen snoeien; zeer populair als sierstruik, maar er zijn veel cultuurvariëteiten.

Pinus sylvestris – grove den

Kempen

Lichtboom

De grove den was een van de eerste houtige soorten die na de laatste ijstijd onze streken koloniseerde. In de Middeleeuwen is de soort zo goed als volledig in Vlaanderen verdwenen. In Limburg werd de grove den opnieuw grootschalig aangeplant in de tweede helft van de negentiende en ook twintigste eeuw toen de steenkoolmijnen hun opmars maakten. De grove den werd aangeplant op de armste zandgronden, maar de soort kan gedijen op sterk uiteenlopende standplaatsen. Hij heeft een voorkeur voor een licht zure en goed doorlatende bodem. Op de armste gronden kan hij zich makkelijk verspreiden, op rijkere gronden wordt hij gewoonlijk weggeconcurrerd.

HABITUS

10 tot 30 meter hoge boom die in een jong stadium een kegelvormige kroon heeft, maar later een meer grillige half open kroon krijgt.

BLAD

Naalden in bundels van twee, 3 tot 7 cm lang, blauwgroen, half-cirkelvormig in doorsnede, met rijen huidmondjes zodat er een grijze schijn ontstaat. De naalden zijn vaak gedraaid rond de as, stijf, een weinig stekelige top, naaldschede 0,8 cm. De naalden blijven 2 tot 3 jaar op de twijg.

BLOEIWIJZE

Bloei eind mei, begin juni, mannelijke bloemen in kegels aan de voet van de scheuten, rondom de twijg, geelachtig. De vrouwelijke bloemen zitten in kegels aan de top van de scheuten en zijn donkerrood.

KNOPPEN

De knoppen zijn lang eivormig, zonder hars met teruggeslagen schubben aan de top.

TWIJGEN

De twijg is kaal en grijs.

SCHORS

Bij oudere bomen bovenaan de stam oranjeachtig en niet zo ruw, onderaan dikker, grijsbruin en schubbig met diepe groeven.

WORTELS

Het wortelstelsel bestaat uit een lange, krachtige penwortel met zich ver uitstrekkende, stevige zijwortels

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Gevoeligheid voor verdichting, verdraagt geen verharding. Gevoelig voor zout in de wortelzone en spatzout tegen de stam.

VRUCHTEN

Vrucht kegel, 3 tot 6 cm lang, geelbruin bij rijpheid, kort gesteld, met afgeronde basis. De zaden zijn meestal zwart met een 1,5 cm lange vleugel die ongeveer 3 keer zo lang is als het zaadje.

CULTUURHISTORIE

In de 19e eeuw is de grove den aangeplant vooral om zandverstuivingen tegen te gaan. Vanaf de twintigste eeuw werden de heidegronden bebost met grove den om ze te gebruiken als mijnhout. De stammen werden gebruikt als stutmateriaal in mijnen. Omdat dit hout kraakt voordat het breekt, bleek het goed te waarschuwen bij instortingsgevaar. Van oudsher is de boom een belangrijke leverancier van terpentijnolie, hars en teer. Terpentijnolie wordt gebruikt bij het schilderen om de verf te verdunnen.

ANDERE KENMERKEN

Het hout wordt veelzijdig gebruikt voor balken, planken, kisthout, OSB en grenen meubelen. Het kernhout vrij duurzaam. Het is een extreme lichtboomsoort die je goed moet vrijstellen zodat er zich een diepe en forse kroon kan vormen.

Populus tremula – ratelpopulier, trilpopulier of esp

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Lichtminnend

De ratelpopulier stelt weinig eisen aan de bodem. Hij vertoont de beste groei op vochtige, goed ontwaterde, leemhoudende gronden, maar groeit ook behoorlijk op droge en arme (zure) zandgronden. De soort groeit op marginale locaties zoals puinhopen, spoorwegdijken en groeven en verdraagt wisselende grondwaterstanden. Op onbeschutte, winderige standplaatsen kan de esp zich nog goed manifesteren. Het is een extreem lichtbehoevende pionierboomsoort, waarvan de zaden enkel kiemen op een vochtige bodem, vrij van concurrentie. De soort verjongt zich in de natuur veel vaker uit worteluitlopers dan uit zaad.

HABITUS

Tot 30 meter hoge boom; met opgaande takken, op latere leeftijd ook overhangende takken; variabele, open kroon.

BLAD

Aan langloten driehoekig, aan kortloten breed eirond of rond; spitse top; bladrand grof golvend getand; bladsteel lang en sterk afgeplat waardoor bladeren ratelen in de wind; kaal (soms iets behaard).

BLOEIWIJZE

Voor de bladontluiting: in maart–april. Katjes tot 10 centimeter lang; schubben diep ingesneden en lang gewimperd; mannelijke bruine katjes met paars-rode helmknoppen en zijde-achtige haren; vrouwelijke katjes groen.

VRUCHTEN

Kleine doosvruchten; zaden met pluis (komen vrij in mei); hangend.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Weerstaat goed wind, vorst en droogte; soms met gallen van de populierenbladsteelgalmug.

ANDERE KENMERKEN

Door zijn breed wortelstelsel geschikt om taluds vast te leggen en erosie tegen te gaan; snelgroeiend.

Prunus avium – zoete kers of boskers

Haspengouw en Maasvallei

Lichtboomsoort die alleen tijdens de eerste jaren wat schaduw kan verdragen

De zoete kers groeit op min of meer voedselrijke, vochtige tot droge bodem. Compacte kleigronden of zure, arme zandgronden verdraagt hij niet.

HABITUS

Boom, tot 20 meter hoog, rechte stam; tamelijk weinig vertakkingen (in kransen), boomkroon vrij open, kruin heeft piramidale vorm.

BLAD

Verspreid; lancetvormig tot ovaal, 6–15 cm lang; dun, rimpelig, aan de onderzijde blijvend behaard, gezaagde rand; bladsteel 3–5 cm lang, rood en gegroefd, met 1 of 2 klieren. Herfstkleur: geel tot oranje-rood (en donkerrood).

BLOEIWIJZE

Bloei april-mei, net voor of gelijk met het blad; bloemschermen (2–3 bloemen) aan de voet zonder groene blaadjes; bloemen wit, 1,5–3 cm in doorsnede.

VRUCHTEN

Bolvormig, 1–1,5 cm lang, helder- tot zwartachtig rood, per twee.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Verdraagt slecht hoge grondwaterstanden (behalve als ze van korte duur zijn en in het winterhalfjaar vallen); grote bomen lijden soms aan kernrot; verdraagt geen zout, zink, zware metalen.

CULTUURHISTORIE

Kersenhout is gemakkelijk te bewerken; het is zeer waardevol hout dat gebruikt wordt voor meubels, instrumenten en decoratieve toepassingen.

ANDERE KENMERKEN

Goed brandhout.

Deze hakhoutstoot kan om de 7 jaar gekapt worden en levert uitstekend brandhout.

Prunus padus – Europese vogelkers

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Lichtminnend/halfschaduw

De soort stelt weinig eisen aan de bodem, maar preferert onbeschaduwde standplaatsen op vochtleverende en vochtige, voedselrijke gronden. Hij groeit ook goed op natte gronden. Europese vogelkers verkiest open, diepe gronden en verdraagt meer schaduw dan de meeste Prunussoorten. Bij teveel kalk treedt chlorose (bladverkleuring) op. Aanplant is enkel aan te bevelen in beekvalleien.

HABITUS

Meestal in struikvorm, soms als kleine boom; tot 15 meter; vaak meerstammig; smalle, dichte kroon met overhangende takken.

BLAD

Bovenzijde dofgroen, onderzijde grijsgroen; elliptisch tot breed omgekeerd eirond; kort toegespitst; bladrand fijn gezaagd; bijna kaal tot kaal behalve in de nerfoksels aan de onderzijde; nerven aan de bovenzijde ingezonken, aan de onderzijde opvallend; gegroefde bladsteel, vaak rood aangelopen, met twee opvallende groene klieren.

BLOEIWIJZE

Met de bladontluiking: april-mei. Witte geurende bloemen in hangende trossen.

VRUCHTEN

Bolvormige steenvrucht; bij rijpheid glanzend purperzwart; grootte van een erwt; bitter.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Gevoelig voor wind en strooizouten; zeer winterhard.

ANDERE KENMERKEN

Vaak aangeplant voor bijen, vlinders en vogels; goed verteerbaar bladstrooisel.

Prunus spinosa – sleedoorn

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Lichtminnend/halfschaduw

Sleedoorn verkiest een losse, droge tot matig vochtige leembodem. De soort is kalkminnend. Sleedoorn vormt dichte struwelen, komt voor in bosranden en vaak als heg. Op de zuurdere en/of armere bodems van de Kempen is de soort minder algemeen. Ingevoerde sleedoorns bloeien weken vroeger dan de echte inheemse exemplaren. Door de samenhang met bloembezoekende insecten is aanplant van autochtone sleedoorns sterk aan te bevelen.

HABITUS

Dichte, wijdvertakte, doornige struik tot 3 meter of kleine bomen tot 6 meter; afstaande of rechtopstaande takken.

BLAD

Klein; elliptisch tot smal omgekeerd eirond; toegespitst; fijn gezaagd; onderzijde behaard op de middennerf; voet wigvormig; steel soms rood aangelopen.

BLOEIWIJZE

Voor de bladontluiking: april.
Alleenstaande, witte bloemen; talrijk; op kortloten.

VRUCHTEN

Bolvormige, bij rijpheid blauwzwart berijpte steenvrucht; grootte van een kers; bittere smaak die enigszins verzacht na bevroren.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Verdraagt goed droogte en is zeer windbestendig.

CULTUURHISTORIE

Sleedoorn werd vroeger veel aangeplant in hagen en houtkanten met een veekerende functie; van de bessen kan jenever, gelei of siroop gemaakt worden.

Sleedoornjenever is een opkikker tijdens winterse dagen.

ANDERE KENMERKEN

Voedselboom voor bijen, vlinders en vogels en goede neststruik voor vogels; twijgen met scherpe, lange doornen; vormt ondoordringbare heggen; tijdens de bloei een zeer mooie struik; geschikt om gronden vast te leggen en erosie tegen te gaan.

Quercus petraea – wintereik

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Halfschaduw/halflicht

De wintereik groeit op basische of zure, soms droge en stenige bodems. Hij verdraagt iets meer schaduw dan de zomereik. Komt van nature niet voor in de Kempen. Bij aanplant in de Kempen wordt autochtoon plantsoen ten zeerste aangeraden omwille van de aanwezigheid van nog vrij veel autochtone populaties.

HABITUS

Boom tot 35 (45) meter hoog met smalle, dichte kroon; takken groeien op verschillende hoogten uit lange stam (zomereik heeft kortere stam en bredere kroon).

BLAD

Enkelvoudig, gelobd, glanzend groen, tot 12 cm; afwisselend in 2 rijen op twijg; bladsteel langer dan 1 cm; jonge bladen hebben aan de onderzijde sterharen (vooral op de hoofdnerf), later verdwijnen die grotendeels; dorre bladeren blijven nog lang aan de boom hangen; bladeren zijn iets groter, harder en leerachtiger dan die van de zomereik.

BLOEIWIJZE

Bloei in mei, pas op 30 tot 40 jarige leeftijd; mannelijke katjes; vrouwelijke bloemen alleen of in kleine, vrijwel ongesteelde kluwens in de bladoksels.

VRUCHTEN

In groepjes bijeen, zittend (of zeer kort gesteeld).

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Verdraagt geen zout, zink, zware metalen; minder goed bestand tegen overstromingen dan zomereik.

CULTUURHISTORIE

Alles van de eik is te gebruiken; de boom is leverancier van timmerhout, brandhout, eikels als veevoer en gemalen schors als leerlooistof; eikels bevatten een grote hoeveelheid zetmeel en kunnen daarom als voedselbron

Van geroosterde eikels werd in tijden van schaarste eikkelkoffie of thee gemaakt.

dienen; het giftige tannine kan eruit verwijderd worden door ze te roosteren; zo werd er vroeger in tijden van armoede eikkelkoffie gemaakt; werd vaak als hakhout beheerd.

ANDERE KENMERKEN

Kan kruisen met zomereik; hout is vergelijkbaar met dat van zomereik; zijn excellente bosbouwkundige eigenschappen maken van hem een populaire boom bij bosaanleg; heel wat Europees eikenhout van de beste kwaliteit is afkomstig van wintereik; uitstekend brandhout; moeilijk verteerbaar strooisel.

Quercus robur – zomereik

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Lichtminnend

Zomereik groeit op diverse standplaatsen, zowel op lichte als op zware gronden mits de doorwortelbaarheid voldoende is. De voorkeur gaat uit naar vochtige leemhoudende en voedselrijke bodems. De soort is gevoelig voor stagnerend en hoog grondwater. Droogte wordt goed verdragen. Zomereik is vrij gevoelig voor bodemverdichting en verlaging van de grondwattafel. De lichteisen zijn afhankelijk van de standplaats: op zandige en droge gronden vraagt de eik veel licht, op kleiige en vochtige groeiplaatsen van vlaktes en valleien verdraagt hij meer schaduw. In heel wat Vlaamse bossen is hij de belangrijkste loofboom en van nature dominant. Bij aanplant in de Kempen wordt autochtoon plantsoen ten zeerste aangeraden omwille van de aanwezigheid van veel autochtone populaties.

HABITUS

Tot 40 meter hoge boom; brede en open kroon; stam loopt uit op enkele zware, vaak gedraaide, takken.

BLAD

Verspreid; leerachtig; omgekeerd eirond; met gaafrandige, afgeronde, lobben, maar tot minder dan halverwege ingesneden; bladvoet geoord; bladsteel zeer kort, soms afwezig; voorname-lijk op het einde van de twijgen; kaal of vrijwel kaal.

BLOEIWIJZE

Bij het uitkomen van de bladeren: mei.
Mannelijke bloeiwijze: hangende katjes; bruingeel; tussen de knopschubben. Vrouwelijke bloeiwijze: bolvormig en gesteeld; bruin; in oksels van bovenste bladeren. Bloeit elke 2 tot 5 jaar.

VRUCHTEN

Langgesteelde eikels; eivormig-ovaal en overlans gestreept; vaak per twee; zitten voor ¼ in een halfrond napje dat bedekt is met dakpansgewijs geplaatste schubben; bij rijpheid bruin; zomereik draagt vruchten vanaf gemiddeld 40 jaar; goede zaadjaren om de 6 tot 10 jaar.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Goed bestand tegen wind; gevoelig voor strooizouten en vorst (leidend tot de vorming van vorstscheuren in de stam); zeer gevoelig voor late nachtvorsten; gemakkelijk aangetast door meeldauw en door de rupsen van de eikenbladroller; begeerd door de eikenprocessierups.

CULTUURHISTORIE

Vroeger werden veel hakhoutpercelen aangelegd voor de looistofproductie, als basisproduct voor de leerlooierij; op het boerenbedrijf was de zomereik ook een belangrijke varkensvoerproducent; ook het loof werd gebruik als veevoeder; van de eikels kan na roosteren eikelkoffie gemaakt worden; zeer geschikt als knotboom; de takken op de knot en op hakhoutstoven werden gebruikt om mutsaarden te maken om de broodovens te stoken; het hout is zeer waardevol en staat bekend om zijn grote duurzaamheid, zowel in binnen- als buitenschrijnwerk, als onder water (scheepsbouw).

ANDERE KENMERKEN

Als hij in homogene bestanden groeit, ontwikkelt zich een moeilijk verteerbare strooisellaag; kan zeer oud worden; uitstekend brandhout.

Meer tips en weetjes over de eik vind je op www.knoteiken.be

Rhamnus frangula – sporkehout of vuilboom

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Licht/schaduw

Sporkehout stelt weinig eisen aan de bodem, maar verkiest een vochthoudende, lichte, humusrijke en zure bodem. De soort groeit echter ook op arme stuifzanden (heide) en op natte zandgronden. Sporkehout verdraagt veel schaduw, maar de voorkeur gaat uit naar een matig rijke standplaats met voldoende licht of halfschaduw. De soort schuwt droogte en blootstelling aan sterke winden en komt onder meer voor in rivierbegeleidende struwelen, langs boswegen en aan bosranden, op heideterreinen en op kaalvlakten in het bos, als onderetage. Op de rijkere bodems in de leemstreek is de soort minder algemeen.

HABITUS

Doornloze struik of kleine boom tot 7 meter; met opgaande takken, maar weinig vertakt.

BLAD

Verspreid; omgekeerd eirond; gaafrandig; top afgerond, maar toegespitst; voet afgerond; onderzijde op de nerven behaard.

BLOEIWIJZE

Langdurig: van mei tot september.
Onopvallend; groenachtig wit; gesteeld in bundels in de bladoksels.

VRUCHTEN

Eerst rode, later zwarte steenvrucht; mat glanzend; onaangename geur; giftig.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Windgevoelig; winterhard.

CULTUURHISTORIE

Gebruik in gemengde hagen; gedroogde bast en takken werden vroeger gebruikt als laxeer- en purgeermiddel; de uitzonderlijk goede en fijne houtkool van sporkehout werd gebruikt voor het maken van buskruit; vooral tijdens oorlogen werden bossen met veel sporkehout dan ook kostbaar; het buigzame hout werd tot in de negentiende eeuw gebruikt voor lemen vakwerkwanden; geschilde takjes dienden als dwarshoutjes in bijenkorven.

Geschilde takjes van sporkehout dienden als dwarshoutjes in bijenkorven.

ANDERE KENMERKEN

Groot uitstoeingsvermogen; snelgroeïend en winterhard; vruchten geliefd door vogels; ideaal voor ondergroei in bossen, ook op arme bodems; snoei wordt goed verdragen.

Rosa canina – hondsroos

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Lichtminnend/halfschaduw

In heggen, struwelen en bosranden, langs wegen en in ruige graslanden. Stelt weinig eisen aan de bodem; groeit op alle bodemtypes, behalve op uitgesproken voedselarme, zure zand- en veengrond.

HABITUS

Tot 3 meter hoge struik.

BLAD

Oneven geveerd; elliptisch; bladrand enkel- of dubbelgezaagd; aan de onderzijde op de nerven soms met klieren; deelblaadjes elliptisch en zeer kort gesteeld; fijn zijdeachtig behaard of kaal.

BLOEIWIJZE

Bloeit in juni
Wit tot bleekroze; zwak geurend; kort gesteeld; 1–3 bijeen in de bovenste bladoksels; kelkbladen na de bloei teruggeslagen en afvallend voordat de vrucht rijp is.

VRUCHTEN

Koraalrode bottels met harde nootjes; kaal; eetbaar.

TWIJGEN

Met haakvormig teruggekromde stekels; alle stekels van min of meer dezelfde grootte.

CULTUURHISTORIE

Hondrozen en andere wilde rozen werden vaak als onderstam voor de opkweek van andere rozen gebruikt.

ANDERE KENMERKEN

Klimt ook in andere struiken; vaak gebruikt voor aanplantingen in meidoornhagen of gemengde hagen; hondsroos is zeer variabel en wordt opgedeeld in verschillende soorten (onder meer heggenroos: Rosa corymbifera). Voor veel insecten en vogels zijn rozen belangrijk; ze weten de bladeren, bloemen en vruchten in hoge mate te waarderen.

Vele insecten zijn verzot op de nectar van de hondsroos.

Salix alba – schietwilg

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Lichtminnend (jeugd) – zeer lichtminnend

Schietwilg is een klimaatvage, lichtbehoevende boomsoort, die van nature langs vochtige oevers, ontwaterde beekdalen en in meanderende rivierdalen voorkomt. De soort groeit bij voorkeur op niet zure, vochtige en humusrijke lemige zand-, leem- en kleigronden. Incidentele overstromingen vormen geen bezwaar, maar de soort is slecht bestand tegen stagnerende, hoge grondwaterstanden. Komt vaak voor als knotboom.

HABITUS

Tot 25 meter hoge boom; grote kroon met opgerichte of enigszins overhangende takken.

BLAD

Verspreid; lancetvormig, niet breder dan anderhalve centimeter; lang toegespitst; fijngezaagd; beide zijden zijdeachtig behaard, voet wigvormig; bladsteel lang en aan beide zijden duidelijk grijs behaard, met enkele klieren bovenaan.

BLOEIWIJZE

Met de bladontluiking: april–mei.
Aan bebladerde kortloten; slank.
Mannelijke bloeiwijze: dichte, cilindrische, gele katjes.
Vrouwelijke bloeiwijze: groene katjes.

VRUCHTEN

Doosvrucht met zeer kleine zaden met witte haarkuif.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Gevoelig voor **watermerkiekte**; door de brede beworteling weinig gevoelig voor windworp en geschikt voor de stabili-

satie van oevers; water die bovenop knotwilgen blijft staan, kan leiden tot verrotting en hol worden van de stam.

CULTUURHISTORIE

Vooral in de vochtige delen van rivieroeverwallen heeft de wilg een belangrijk aandeel in het **zachthoutoobos** ingenomen. De schietwilg had hierin waarschijnlijk een belangrijk aandeel. Wilgen worden vooral voor vlechtwerk benut voor manden, wanden van vlechtwerkhuisen, oeververstevingen, stoelen en wiegen. Wilgen om te vlechten werden niet in het wild geoogst, maar gekweekt. Aangeplant wilgenhakhout worden ook grienden genoemd. Het hout van de schietwilg was tot in de laat negentiende eeuw klompenhout bij uitstek. Het werd ook gebruikt voor de minder belaste delen van landbouwwerktuigen of molens.

ANDERE KENMERKEN

Schuilplaats voor vleermuizen en nestboom voor vogels; kan beheerd worden als hakhout of knotboom; als brandhout is het eigenlijk te licht, maar wordt toch gebruikt omdat het vaak massaal aanwezig is.

Watermerkiekte wordt veroorzaakt door de bacterie *Brenneria salicis*. Aangetaste wilgen hebben verwelkte, verdroogde en bruinverkleurde bladeren. Het hout verkleurt bruin tot oranje bij contact met de lucht. Bij herhaalde aantasting kan uiteindelijk boomsterfte optreden.

Een oobos is een oorspronkelijk biotoop dat langs rivieren voorkomt. Wilgen en zwarte populieren – welke zachte houtsoorten zijn – komen dominant voor dichtbij de waterkant en kunnen daar een **zachthoutoobos** vormen.

Salix aurita – geoorde wilg

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Geoorde wilg verkiest vochtige of periodiek vochtige, arme en zure gronden, maar kan ook op vrij droge standplaatsen aangeplant worden. Deze soort wordt langs oevers en sloten, in natte graslanden, laagveenmoerassen, in struwelen en op taluds aangetroffen.

HABITUS

Struik tot 2,5 meter hoog; met rechtopstaande takken.

BLAD

Omgekeerd eivormig; top kort toegespitst en vaak iets gedraaid; bladrand golvend gezaagd tot getand; kenmerkende grote oor- of niervormige steunblaadjes; bladvoet enigszins wigvormig; bovenzijde rimpelig, onderzijde grijswoelig behaard.

BLOEIWIJZE

Voor de bladontluiting: april–mei.

Grijze - grijsgroene katjes met enkele kleine blaadjes aan de voet, zittend of zeer kort gesteeld.

CULTUURHISTORIE

Wilgen zijn vooral voor vlechtwerk benut voor manden, wanden van vlechtwerkhuisen, oeververstevingen, stoelen en wiegen; wilgen om te vlechten werden niet in het wild geoogst, maar gekweekt; aangeplant wilgenhakhout worden ook grienden genoemd.

Salix caprea – boswilg

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Licht/halfschaduw

Boswilg verkiest vrij droge tot matig vochtige standplaatsen op lichte en doorlatende zandleem- en leembodems. Hij vraagt een relatief hoge voedselrijkdom. Het is een echte pioniersoort die bruikbaar is om hellingen (taluds) vast te leggen. De boswilg groeit onder meer op kapvlakten, aan bosranden en in ruigten, aan slootkanten en op vochtige heidepercelen.

HABITUS

Hoge struik of kleine boom; tot 10 meter hoog; vrij smalle kroon.

BLAD

Verspreid; breed elliptisch; gegolfde, gave tot zeer zwak getande bladrand; top spits en vaak scheef afgebogen; bovenzijde enigszins glanzend met iets ingezonken nerven die het blad een rimpelig uiterlijk geven; onderzijde grijsviltig behaard met uitgesproken nervatuur; voet afgerond; donzige rood aangelopen bladsteel; steunbladen halfhartvormig.

BLOEIWIJZE

Voor de bladontluiting: maart – april.

Zittend tot zeer kort gesteeld; eivormig; behaard; aan de voet kleine blaadjes die kunnen afvallen.

Mannelijke bloeiwijze: gele katjes; goed geurend.

Vrouwelijke bloeiwijze: grijsgroene katjes.

VRUCHTEN

Doosvrucht met zeer kleine zaadjes met witte haarkuif.

CULTUURHISTORIE

Wilgen zijn vooral voor vlechtwerk benut voor manden, wanden van vlechtwerkhuisen, oeververstevingen, stoelen en wiegen; wilgen om te vlechten werden niet in het wild geoogst, maar gekweekt; aangeplant wilgenhakhout worden ook grienden genoemd; het hout van de boswilg werd speciaal benut voor stelen en allerlei werktuigen (hamer, pik, ...), voor wandel- en drijfstukken, en voor bezemstelen; het werd hier niet speciaal voor aangeplant; de voorraad in het wild was vermoedelijk meer dan voldoende.

ANDERE KENMERKEN

Katjes in het voorjaar met grote sierwaarde.

Salix cinerea – grauwe wilg

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Grauwe wilg verkiest natte tot periodiek vochtige, zure en arme gronden. Hij komt onder meer voor aan slootkanten, moerassen, elzenbroekbossen, laagvenen en open, vochtige, terreinen. Grauwe wilg kan aangeplant worden als oeverbeplanting en op zeer vochtige plaatsen.

HABITUS

Sterk groeiende, brede struik of kleine boom; tot 10 meter hoog; ronde kroon.

BLAD

Langwerpig of omgekeerd eirond; bladrand golvend gezaagd tot getand; top toegespitst; bovenzijde aanvankelijk grijsviltig, later vrijwel kaal; onderzijde blijvend grijsviltig; korte steel, soms rood aangelopen; halfhartvormige steunblaadjes die soms afvallen.

BLOEIWIJZE

Voor de bladontluiking: maart–april.
Opgerichte, vrij grote katjes; elliptisch; zittend; lang behaard; met kleine afvallende blaadjes aan de basis.

VRUCHTEN

Doosvrucht met behaard zaad.

CULTUURHISTORIE

Wilgen zijn vooral voor vlechtwerk benut voor manden, wanden van vlechtwerkhuisen, oeververstevingen, stoelen en wiegen; wilgen om te vlechten werden niet in het wild geoogst, maar gekweekt; aangeplant wilgenhakhout worden ook grienden genoemd.

Salix fragilis – kraakwilg

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Lichtminnend

Kraakwilg is een klimaatvage boomsoort, die van nature langs vochtige oevers, ontwaterde beekdalen en in meanderende rivierdalen voorkomt. De soort groeit op bijna alle gronden, maar bij voorkeur op niet zure, vochtige en humusrijke lemige zand-, leem- en kleigronden. Incidentele overstromingen vormen geen bezwaar, maar de soort is slecht bestand tegen stagnerende, hoge grondwaterstanden.

HABITUS

Struik of boom, zelden meer dan 20 meter hoog met open, brede kroon; vaak meerstammig en met kromme stam; takken bijna horizontaal staand of overhangend.

BLAD

Lancetvormig; top lang toegespitst; rand fijn gezaagd tot ruw getand; bovenzijde glanzend en kaal tot vrijwel kaal, onderzijde blauwgroen berijpt; steunbladen half-hartvormig; voet wigvormig; aan de top van de bladsteel één paar klieren.

BLOEIWIJZE

Met de bladontluiking: april–mei.
Langgesteelde katjes; mannelijke bloemen geel, vrouwelijke aanvankelijk groen.

VRUCHTEN

Vruchtkatjes met pluizig zaad.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Weinig gevoelig voor windworp door het brede wortelstelsel; minder gevoelig voor watermerkziekte dan schietwilg.

CULTUURHISTORIE

Wilgen zijn vooral voor vlechtwerk benut voor manden, wanden van vlechtwerkhuisen, oeververstevingen, stoelen en wiegen; wilgen om te vlechten werden niet in het wild geoogst, maar gekweekt; aangeplant wilgenhakhout worden ook grienden genoemd.

ANDERE KENMERKEN

Kan beheerd worden als knotwilg; brede beworteling en dus zeer geschikt om oevers te stabiliseren.

Salix purpurea – bittere wilg

Maasvallei

Licht/lichte schaduw

Bittere wilg is een kalkminnende soort en is daardoor van nature zeldzaam in Vlaanderen. De meest natuurlijke standplaats is te vinden op de grindbedden van de Maas.

HABITUS

Vrij hoge, breed uitgroeiende struik tot 3 meter hoog; de onderste takken hangen gewoonlijk laag boven de grond.

BLAD

Lijn-lancetvormig met de grootste breedte dicht bij de top; kaal, vrij dor, blauwachtig en worden zwart bij verdroging; alleen bij de top fijn gezaagd; steunblaadjes ontbreken.

BLOEIWIJZE

De katjes verschijnen kort voor de bladeren; bloei in april; rolronde en opvallend compact; voor het openspringen zijn de helmknoppen steenrood.

VRUCHTEN

Doosvrucht; verschijnt in mei; haren op het zaad.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Verdraagt geen zink, zout, zware metalen.

CULTUURHISTORIE

Wilgen zijn vooral voor vlechtwerk benut voor manden, wanden van vlechtwerkhuizen, oeververstevingen, stoelen en wiegen; wilgen om te vlechten werden niet in het wild geogst, maar gekweekt; aangeplant wilgenhakhout worden ook grienden genoemd; vandaag de dag zijn de meeste bittere wilgen relictten van een vroegere griendcultuur; de bittere wilg wordt ook wel de mandenmakerswilg genoemd.

Wilgentwijgen worden nog steeds gebruikt voor het maken van manden.

Sambucus nigra – gewone vlier

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Schaduwverdragend – lichtminnend

(verdraagt echter geen dichte overscherming); ontwikkeling, bloei en vruchtzetting best wanneer in volle zonlicht.

Vlier groeit goed op elke voedselrijke bodem en is tolerant voor bijna alle bodemcondities. Hij verkiest vochtige, humusrijke en leemhoudende bodems en is een indicator van stikstof- en fosforrijke plaatsen. Vaak op verstoorde en ruderaal terreinen, aan bosranden, in struwelen, langs oevers en in hagen en houtkanten.

HABITUS

Boomachtige struik; soms een kleine boom met een kromme stam; 3–10 meter hoog; sterk vertakt met rechtopstaande of boogvormig afhangende takken.

BLAD

Kruisgewijs tegenoverstaand; samengesteld en oneven geveerd; eindblaadje langer dan zijblaadjes; deelblaadjes eirond tot elliptisch; lang toegespitst; gezaagd; onderzijde lichter dan bovenzijde en voornamelijk langs de nerven behaard; bladsteel aan bovenzijde gootvormig.

BLOEIWIJZE

Bloei in juni – juli
Geelwit en sterk aangenaam geurend; in eindstandige, rechtopstaande en langgesteelde vlakke tuilen.

VRUCHTEN

Blauwzwarte steenvrucht; bolvormig; vruchtstelen worden in de herfst felrood; eetbaar.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Deze struik verdraagt een hoog zoutgehalte.

CULTUURHISTORIE

In de traditionele hakhout- en middelhoutbossen werd vlier geweerd, die economische gezien voor de bosbeheerder niet interessant was, en bovendien een lastpost die alleen maar ruimte innam. Hij werd 'mortbois' genoemd (dood hout) en mocht net als sprokkelhout op tal van plaatsen zonder bezwaar worden weggehaald. Vooral de bessen en bloemen van de gewone vlier behoorden tot de klassieke huis-, tuin- en keukennodden. Daarom plantte men hem in zowat elke tuin, in het bijzonder bij bakhuizen, mogelijk een overblijfsel van een Germaanse traditie. Men meende lange tijd dat een vlier bescherming bood tegen blikseminslag en brand. Van de bessen kan siroop gemaakt worden die helpt bij verkoudheid en griep. Van de bloesems kan thee, limonade, jam en azijn gemaakt worden. De bladeren werden gebruikt voor het op geur brengen van bijenkorven: bij het vangen van een zwerm verhoogde de kans dat het volk in de nieuwe korf zou blijven.

ANDERE KENMERKEN

Groot uitstoeingsvermogen; vestigt zich vaak spontaan op geschikte groeiplaatsen; hoge bodemverbeterende waarde door snel afbreekbaar strooisel. Ideaal om als hakhout te beheren; op de bloemen komen heel wat insecten af; vogels zijn verzot op de bessen; met een aftreksel van vlierbessenbladeren kan een biologisch sproeimiddel tegen bladluizen gemaakt worden; ingespitte jonge vliertakjes zijn een uitstekend middel om woelratten te verdrijven. Dit komt door de geur die de takjes afgeven.

Sorbus aucuparia – wilde lijsterbes

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Halfschaduw/licht (het direct beschijnen van de stamvoet door de zon wordt echter slecht verdragen). Verdraagt veel schaduw op gunstige groeiplaatsen.

Lijsterbes vraagt een open, vrij lichte bodem. Hij is bodemvaag, maar verkiest licht zure, humusrijke zand-, leem- of veenbodems. Op ondiepe kalkrijke bodems groeit hij slecht. Hij komt hoofdzakelijk voor in lichte loofbossen, aan bosranden en in houtkanten. Het is een pioniersoort en wordt veel aangeplant als park- of straatboom.

HABITUS

Kleine boom, tot 15 meter hoog; met open, eivormige, kroon en slanke stam.

BLAD

Verspreid; oneven geveerde samengestelde bladeren; afzonderlijke blaadjes zittend en elliptisch tot lancetvormig; grof gezaagde bladrand waarbij het onderste deel vaak gaafrandig is; top spits; bovenzijde dofgroen, onderzijde blauwachtig grijs; opvallende donkerrode bladsteel.

BLOEIWIJZE

Bloeit in mei-juni.
Roomwitte, platte bloeischermen; rechtopstaand; eigenaardig geurend.

VRUCHTEN

Oranjerood; in dichte bundels; rond; eetbaar.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Gevoelig voor wind, strooizout en bodemverdichting, maar kan in een stadsklimaat gedijen; goed bestand tegen koude, stof, rook en luchtverontreiniging; verdraagt niet goed hoge grondwaterstanden; weinig last van ziekten, maar gevoelig voor kanker (*Nectria galligena*), verliest vroeg zijn blad bij grote droogte en warmte.

CULTUURHISTORIE

De lijsterbes levert voortreffelijk meubelhout en is ook gezocht voor houtsnijwerk; hout van lijsterbes werd ook gebruikt voor keukengerei en wagenmakershout; jonge twijgen werden gebruikt als rijshout voor oeverbeschoeiingen en de bast als looi- en kleurstof; de bessen kunnen verwerkt worden tot jam, wijn, likeur en jenever; geroosterde bessen leveren een uitstekend koffiesurrogaat.

ANDERE KENMERKEN

Jonge beplantingen dienen beschermd te worden tegen vraatschade door konijnen, reeën en herten; sommige vogels zijn verzot op de bessen.

Tilia cordata – winterlinde

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Halfschaduw- tot schaduwplant

In houtwallen en loofbossen op vochtige voedselarme tot matig voedselrijke kalkhoudende grond en langs beken; de winterlinde stelt echter geen hoge standplaatseisen want ook op arme bodems groeit hij nog behoorlijk. Verzuurde, zeer arme bodems verdraagt hij niet. Het is een uitstekende straat- of parkboom die zeer goed snoei verdraagt. Door zijn goede stoofofslag is het ook een goede hakhoutsoort.

HABITUS

Boom, tot 30 meter hoog met koepelvormige kroon en omlaag gebogen takken.

BLAD

Hartvormig, 3–7 cm lang; aan onderzijde blauw-groen, vrijwel kaal maar met bruinrode haarbosjes in de nerfoksels; zijnerven zijn verbonden door onopvallende dwarsnerven die niet uitspringen en niet regelmatig laddervormig geordend zijn; de steel is onbehaard. Herfstkleur: goudgeel.

BLOEIWIJZE

Bloei juni-juli (tot op 200 jarige leeftijd vooral aan de top, later middenin); bloemen geelachtig wit, in 5- tot 10 bloemige bijschermen met een 3,5 tot 8 cm lang schutblad; bijen worden sterk aangetrokken door de zoete geur.

VRUCHTEN

Nootjes: rond, 0,5 cm in doorsnede, glad of bijna zonder ribben; zaden: glad.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Verdraagt geen zout, zink, zware metalen; de winterlinde heeft een goede weerstand tegen rook, stof en luchtverontreiniging; weinig aantasting door schimmels en insecten, wel vaak wildvraat.

CULTUURHISTORIE

Linden waren vroeger vrij algemene bomen in bossen. In de prehistorie was de linde buitengewoon nuttig. Bijna alles van de boom werd gebruikt: het hout als brandhout en voor houtskool, de bast voor touwvezels en het loof als veevoer voor de winter. Vermoedelijk dienden de vruchten en bladeren ook als voedsel voor de mens. De achteruitgang van de linde is te wijten aan een samenspel van klimaatsverandering en menselijke factoren: ontbossing, bosbeweiding en houtkap voor veevoeding (bladloof), en voor bastvezelwinning. Daarna kon de beuk en de haagbeuk op veel plaatsen de open plekken bezetten en de linde nog verder verdringen.

ANDERE KENMERKEN

Gedroogde lindebloesem is een huismiddeltje tegen verkoudheid, het werkt zweetbevorderend en bloeddrukverlagend; het hout zie je vaak terug in snij- en draaiwerk omdat het zo zacht en gemakkelijk bewerkbaar is, het werkt zeer weinig; snel verteerbaar bladstrooisel; goede knotboom; brandhout van minder goede kwaliteit.

Tilia platyphyllos – zomerlinde

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Zomerlinde houdt van niet te natte, vruchtbare (kalkhoudende) leembodems. Het is een uitgesproken warmteminnende boomsoort die het liefst op zuidhel-lingen staat. Hij wordt vaak aangeplant als park- en laanboom.

HABITUS

Boom tot 30 meter hoog met opwaarts groeiende takken en een smalle kroon.

BLAD

Verspreid, hartvormig, 7–12 cm lang; aan de onderzijde lichtgroen, zacht behaard en met witachtige haarbosjes in de nerfoksels; de dwarsnerven die de zijnerven onderling verbinden springen aan de bladonderzijde duidelijk uit en vormen een ladderpatroon; de steel is behaard.

BLOEIWIJZE

Bloei in juni-juli – iets eerder dan de winterlinde (tot het 50ste levensjaar enkel aan de top, daarna vooral onderste helft van de kroon); bloemen geelachtig wit, in 2- tot 5-bloemige bijschermen met een 5–12 cm lang schutblad; de bloemen geven een zoete geur.

VRUCHTEN

Nootjes: bol- tot peervorig, 0,5–1 cm lang met 3–5 duidelijke ribben; zaden: 3 ribben.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Herkauwers eten graag de zaailingen van de zomerlinde; het blad is geliefd bij rupsen zoals die van de lindepilstaart; het zaad heeft slechts een zwakke kiemkracht, behalve wanneer het tijdens de rijping werd verzameld in direct weer uitgezaaid werd; goed bestand tegen snoeien; verdraagt hakhoutbeheer en knotten.

CULTUURHISTORIE

Linden waren vroeger vrij algemene bomen in bossen. In de prehistorie was de linde buitengewoon nuttig. Bijna alles van de boom werd gebruikt: het hout als brandhout en voor houtskool, de bast voor touwvezels en het loof als veevoer voor de winter. Vermoedelijk dienden de vruchten en bladeren ook als voedsel voor de mens. De achteruitgang van de linde is te wijten aan een samenspel van klimaatsverandering en menselijke factoren: ontbossing, bosbeweiding en houtkap voor veevoeding (bladloof), en voor bastvezelwinning. Daarna kon de beuk en de haagbeuk op veel plaatsen de open plekken bezetten en de linde nog verder verdringen.

ANDERE KENMERKEN

De zomerlinde zien we geregeld als dorpsboom, boerderijerfboom, bij kapellen en als vaste bewoner van landgoedbossen.

Ulmus glabra – ruwe iep of bergiep

Haspengouw en Maasvallei

Schaduw/halfschaduwplant

De ruwe iep heeft een voorkeur voor voedselrijke, tamelijk vochtige bodems.

HABITUS

Boom tot 35 meter hoog met een brede, ronde, onregelmatige kroon.

BLAD

Verspreid, 8-16 cm lang; bladsteel meestal korter dan 5 mm; zijnerven aan bladrand gevorkt; bladschijf aan langste helft 14-20 zijnerven; onderzijde behaard, bovenzijde ruw behaard; bladslippen over steel hangend; bladrand dubbel gezaagd; top lang en spits. Herfstkleur: opvallend geel.

BLOEIWIJZE

Bloei februari-maart, voor de bladeren; steeltje zeer kort (tot 5 mm).

VRUCHTEN

Steeltje zeer kort (tot 5 mm); vleugelnootje met kale rand en zaad in het midden.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Verdraagt geen zout, zink, zware metalen; verdraagt luchtvervuiling; verdraagt geen hoge grondwaterspiegel, dan wortelt hij niet diep genoeg en kan hij omwaaien; gevoelig voor de **iepenziekte**, een schimmelinfectie die verspreid wordt door die iepenspintkever. Aangestaste bomen worden best zo snel mogelijk verwijderd, daarna verbrand of ontschorst en in water gelegd. Plant de bomen ver genoeg

uit elkaar zodat de wortels elkaar niet raken. De wortels kunnen immers de schimmel doorgeven.

CULTUURHISTORIE

Iepen waren samen met de essen het belangrijkste hout voor de wagenmaker; gewaterd iepenhout kan ook prima dienen als constructiehout voor trappen, parket, voor meubels en als onderdorpel voor deurkozijnen: iepenhout wordt traditioneel gebruikt voor het maken van doodskisten; het tophout van iepen wordt gebruikt in de borstelindustrie; oude timmerlui bevelen aan iepen te vellen op 31 december en 1 januari omdat de bomen dan het meest in rust zijn; het loof werd als veevoer voor de winter gebruikt.

ANDERE KENMERKEN

Iepenhout is sterk, vrij duurzaam en vertoont fijne lijntjes die zeer decoratief zijn; het wordt gebruikt voor meubels, finer, binnenschrijnwerk en kleine huishoudartikelen; goed afbreekbaar strooisel; minder geschikt als bandhout omdat slechts relatief kleine delen gebruikt kunnen worden, maar vooral omdat het moeilijk te kloven is; kan ook als knotboom beheerd worden.

De **iepenziekte** wordt veroorzaakt door een schimmel die wordt overgedragen door de iepenspintkever. De meeste bomen worden, eens ze een diameter van 15 centimeter overschrijden, vroeg of laat geveld door deze ziekte. De wortels sterven echter niet af en schieten opnieuw uit, waardoor je na enige tijd een struikachtige olm krijgt. Deze soort is dus vooral geschikt om aan te planten in bijvoorbeeld houtkanten of hagen met een aangepast beheer zodat de stammetjes dun blijven.

Ulmus minor – gladde iep of veldiep

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Halfschaduw

De gladde iep verkiest vrij droge tot vochtige, voedselrijke bodems van zandleem tot klei; zure gronden worden slecht verdragen. Tijdelijke overstromingen worden getolereerd. Hij groeit heel vaak in houtkanten.

HABITUS

Boom, soms tot 30 meter hoog; wordt echter vaak als struik of wortelopslag aangetroffen.

BLAD

Verspreid; enkelvoudig; elliptisch tot eirond; top toegespitst; dubbelgezaagde bladrand en een opvallend scheve bladvoet; bovenzijde kaal of licht behaard, soms een beetje ruw; onderzijde met opvallende nerven, kaal of alleen langs de nerven en in de nerfoksels behaard.

BLOEIWIJZE

Voor de bladontluiting: maart-april; kort gesteeeld; klein en onopvallend; in dichte bundels; met paarse helmknoppen.

VRUCHTEN

Gevleugeld nootje; vleugel ovaal tot omgekeerd eirond en ingesneden tot aan het nootje; kaal; noot ligt niet centraal in de vleugel.

GEVOELIGHEDEN/TOLERANTIE

Goed bestand tegen wind, rook, stof en gassen, kan aangeplant worden in windsingels of bermbeplantingen; gevoelig voor de iepenziekte.

CULTUURHISTORIE

Iepen waren samen met de essen het belangrijkste hout voor de wagenmaker; gewaterd iepenhout kan ook prima dienen als constructiehout voor trappen, parket, voor meubels en als onderdorpel voor deurkozijnen; iepenhout wordt traditioneel gebruikt voor het maken van doodskisten; het tophout van iepen wordt gebruikt in de borstelindustrie; oude timmerlui bevelen aan iepen te vellen op 31 december en 1 januari omdat de bomen dan het meest in rust zijn; het loof werd als veevoer voor de winter gebruikt.

ANDERE KENMERKEN

Iepenhout is sterk, vrij duurzaam en vertoont fijne lijntjes die zeer decoratief zijn; het wordt gebruikt voor meubels, finer, binnenschrijnwerk en kleine huishoudartikelen; snelle jeugdgroei; goed afbreekbaar strooisel; minder geschikt als bandhout omdat slechts relatief kleine delen gebruikt kunnen worden, maar vooral omdat het moeilijk te kloven is; kan ook als knotboom beheerd worden.

Viburnum opulus – gelderse roos

Haspengouw, Maasvallei en Kempen

Bij voorkeur enige schaduw

De gelderse roos groeit op vochtige en minstens tamelijk voedselrijke bodems, meestal in valleien. Als de groeiplaats te droog is houdt hij het niet uit, ook te natte standplaatsen mijdt hij. Je vindt hem langs bosranden, houtwallen en slootkanten.

HABITUS

Bolvormige struik met wijd uitstaande, iets overhangende takken; tot 4 meter hoog.

BLAD

Tegenoverstaand; enkelvoudig; handvormig met 3 tot 5 spitse, getande lobben; bovenzijde donkergroen en kaal, onderzijde grijsgroen en zacht behaard; enkele vrij grote klieren bij de bladvoet; langgesteeld; herfstkleur rood.

BLOEIWIJZE

Bloeit in mei-juni
Roomwitte bloemen in eindstandige, vlakke tuilen; grote, steriele randbloemen om insecten aan te trekken; binnenste bloemen kleiner en fertiel.

VRUCHTEN

Halfdoorzichtige, helderrode, besachtige steenvruchten met platte steen; in hangende trossen; zwak giftig; niet erg geliefd bij vogels en dus vaak tot in het volgende voorjaar nog aan de struik.

BIBLIOGRAFIE

De publicatie van Plant-Wijzer voor de provincie Limburg is grotendeels gebaseerd op de uitgave van de Plant-Wijzer voor de provincie Antwerpen, een uitgave van de deputatie van de provincie Antwerpen, editie 2009.

Bellmann H., 2007. Vlinders, rupsen en waardplanten. Tirion natuur. De Vlinderstichting.

Buist G., Fraanje P., Kooistra M., Lukàcs-Graus M., Maes B., de Weerd R., 2006. Bomen en mensen. Een oeroude relatie. Bomenstichting.

De Kort Marion, 2022. Wildplukcompendium – de complete eetbare flora van de Lage Landen.

<http://flora.inbo.be>

Henny Ketelaar, Lex Roeleveld en Louis Dolmans, 2014. Bomen en struiken van hier. We verrijken ons landschap.

't Limburgs Bosbelang, 2010. Nieuwe interesse in en oude brandstof. okt-nov-dec 2010. Uitgave van de provincie Limburg.

Maes, B. (red.), 2006. Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen, herkenning, verspreiding, geschiedenis en gebruik. Amsterdam: Uitgeverij Boom. 376p.

Mennema, J., 1994. Heimans, Heinsius en Thijsses's geïllustreerde flora van Nederland België en Luxemburg en aangrenzend Duitsland en Frankrijk. Antwerpen: Uitgeverij Den Gulden Engel.

Reader's Digest (Red), 2004. Bomen en struiken van West- en Midden-Europa. Amsterdam/Brussel: reader's Digest.

Weeda, E.J., Westra, R., Westra, CH. & Westra, T., 1999. Nederlandse oecologische flora – wilde planten en hun relaties. Uitgave van het IVN in samenwerking met de VARA Omroepersvereniging, VEWIN en KNNV Uitgeverij.

Van den Brecht P., 2007. Enkele aspecten omtrent de cultuurgeschiedenis van de inheemse en ingeburgerde houtige gewassen van Vlaanderen: resultaten van een historisch-botanische verkenning (deel 1: Acer-Castanea). Relicta: p237-251.

Van Landuyt W., Hoste I., Vanhecke L., Van den Brecht P., Vercruyssen W & De Beer D., 2006. Atlas van de flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België & Flo.Wer.

Verbeke, W., Pauwels, I. & Van der AA, B. Bomen en struiken, publicatie als onderdeel van de cursus bosbouwbequaamheid. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, AMINAL

<http://vlinderstichting.nl>

www.ecopedia.be

www.knoteiken.be

Onroerend Erfgoed

Hendrik Van Veldekegebouw
Koningin Astridlaan 50 bus 1
3500 Hasselt
011 74 22 20
limburg@onroenderfgoed.be
www.onroenderfgoed.be

Agentschap voor Natuur en Bos (ANB)

Koning Albert II laan 20, bus 8
1000 Brussel
02 553 14 88
natuurenbos@vlaanderen.be
www.natuurenbos.be

Instituut voor Natuur-en Bosonderzoek (INBO)

Kristine Vander Mijsbrugge
Gaverstraat 4
9500 Geraardsbergen
054 43 71 46
kristine.vandermijsbrugge@inbo.be
www.inbo.be

VLM Limburg

Koningin Astridlaan 10
3500 Hasselt
011 29 87 00
www.vlm.be

BOSGROEPEN

www.bosgroepen.be

Bosgroep regio Zuid

Karolien Van Diest
Universiteitslaan 1
3500 Hasselt
011 23 83 25
karolien.vandiest@limburg.be

Bosgroep regio Oost

Patrick Meesters
Universiteitslaan 1
3500 Hasselt
011 23 83 23
patrick.meesters@limburg.be

Bosgroep regio West

Lore Bellings
Universiteitslaan 1
3500 Hasselt
011 23 83 19
lore.bellings@limburg.be

REGIONALE LANDSCHAPPEN

Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren vzw

Daaleinde 2
3730 Kortesseem
011 31 38 98
info@RLHV.be
www.RLHV.be

Regionaal Landschap Kempen en Maasland vzw

Winterslagstraat 87
3600 Genk
089 65 56 65
info@RLKM.be
www.RLKM.be

Regionaal Landschap Lage Kempen vzw

Grote Baan 176
3530 Houthalen-Helchteren
011 78 52 59
info@RLK.be
www.RLK.be

PLANT VAN HIER® is een geregistreerd merk.
Het mag dus niet zonder toestemming gebruikt worden.
Als je als zaadhandelaar, kweker, handelaar of verkoper
ook een gebruiker van het **PLANT VAN HIER** label
wil worden, kan je contact opnemen met het
Agenschap voor Natuur en Bos.

WWW.PLANTVANHIER.BE

COLOFON

Deze brochure werd samengesteld door de Limburgse regionale landschappen Lage Kempen, Haspengouw en Voeren, en Kempen en Maasland in samenwerking met Kristine Vander Mijnsbrugge (INBO-ANB).

Met dank aan volgende fotografen

Paul Busselen
Dirk De Roose
Peter Guedens
Pieter Musterd
Ilse Plessers
Frederik Santermans
Frans Van Bauwel
Kristine Vander Mijnsbrugge
Luc Viatour
Wikimedia Commons

Verantwoordelijke uitgever

Ilse Ideler
Directeur RLLK vzw
Grote Baan 176
3530 Houthalen-Helchteren

Redactie

Ilse Plessers, Regionaal Landschap Lage Kempen vzw

Eindredactie

Hanne Mengels, Regionaal Landschap Lage Kempen vzw

Vormgeving

Luc Schreurs

Druk

Drukservice Impressa

Wettelijk Depotnummer

D2023/10.676/04

Volledige of gedeeltelijke overname van de tekst uit deze brochure wordt aangemoedigd mits verwijzing naar volgende referentie:
PLANT-WIJZER, uitgave van de Limburgse regionale landschappen, editie 2023.

PLANT-WIJZER is gerealiseerd met de medewerking en steun van:

